

Dr. sc. Lidija Horvat*

ZAŠTITA OSOBA S DUŠEVNIM SMETNJAMA TIJEKOM LIŠENJA SLOBODE: USKLAĐIVANJE HRVATSKOG ZAKONODAVSTVA I PRAKSE SA STANDARDIMA ČLANKA 2. I 3. KONVENCIJE

Tema rada jest usklađivanje hrvatskog zakonodavstva i prakse sa standardima čl. 2. i 3. Konvencije u odnosu na postupanje službenih osoba prema osobama s duševnim smetnjama tijekom lišenja slobode. Nakon kratkog pregleda prakse ESLJP-a u odnosu na osobe s duševnim smetnjama obrazlažu se razlozi odabira teme. U drugom poglavlju analiziraju se standardi postupanja prema ranjivim osobama, i to prvo prema osobama lišenima slobode, zatim prema osobama s duševnim smetnjama, koje, kada su ujedno lišene slobode, potpadaju pod kategoriju osoba tzv. dvostruke ranjivosti. U radu se analiziraju dvije presude ESLJP-a, V. D. protiv Hrvatske (2011.) i T. V. protiv Hrvatske (2024.), kojima je utvrđena povreda čl. 3., a potom i čl. 2. u odnosu na istu žrtvu – osobu s težim duševnim smetnjama tijekom uhićenja. Ujedno su analizirani razlozi koji su doveli do toga da prvo postupanje rezultira težim ozljedama, a drugo smrću „dvostruko ranjive“ žrtve, što upućuje na činjenicu da prva presuda Suda iz 2011. nije adekvatno implementirana. Stoga su analizirani i akcijski planovi Vlade te Rezolucije Odbora ministara o njihovu prihvaćanju, uz kritički osvrt. U zaključnim razmatranjima ustanovljeno je da su hrvatsko zakonodavstvo i praksa nedovoljno usklađeni sa standardima ESLJP-a u odnosu na osobe s duševnim smetnjama te su izneseni prijedlozi de lege ferenda.

Ključne riječi: osobe s duševnim smetnjama, osobe lišene slobode, dvostruko ranjive osobe, standardi iz čl. 2. i 3. Konvencije, izvršenje presuda ESLJP-a

* Dr. sc. Lidija Horvat, odvjetnica u Zagrebu; lidija@horvat.law; ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0003-3192-031X>

1. UVOD

U dosadašnjoj praksi Europskog suda za ljudska prava¹ osobe s duševnim smetnjama pojavljuju se relativno često u presudama u kojima te osobe ostvaruju bića kaznenih djela kao neubrojive osobe ili uglavnom smanjeno ubrojivi počinitelji teških kaznenih djela protiv života i tijela i u kojima je država s aspekta pozitivnih obveza iz čl. 2. i 3. Konvencije² bila obvezna zaštititi živote i zdravlje građana.^{3,4} Međutim, u tim presudama nisu posebno razmatrana prava duševno bolesnih osoba jer su u njima te osobe počinitelji kaznenih djela, dok su podnositelji građani (ili obitelji preminulih građana) koji su žrtve postupanja počinitelja s duševnim smetnjama.⁵ S drugog aspekta, u presudama Suda relativno se često problematizira i (ne)spojivost boravka osoba s duševnim smetnjama u istražnom zatvoru odnosno zatvoru i posebni uvjeti i zdravstvena zaštita koja se tim osobama s aspekta čl. 3. treba osigurati.⁶ Posebna zaštita posvećena je i osobama sa suicidalnim namjerama i osiguravanju njihova adekvatnog psihijatrijskog tretmana⁷ te odgovornosti države za suicide počinjene od strane duševno bolesnih osoba tijekom lišenja slobode.⁸ U presudama ESLJP-a koje se odnose na Republiku Hrvatsku problematiziralo se pravo na slobodu duševno bolesnih osoba u odnosu na zakonitost njihova prisilnog

¹ Europski sud za ljudska prava međunarodni je sud osnovan 1959. sa sjedištem u Strasbourgu (dalje: ESLJP, Sud).

² Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje: Konvencija), donesena 1950. u Rimu.

³ Za više vidjeti doktorski rad Horvat, Lidija, *Okrutno, neljudsko i ponižavajuće postupanje prema osobama lišenima slobode – hrvatsko iskustvo u svjetlu međunarodne zaštite ljudskih prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, rujan 2023., str. 122.

⁴ Glavna karakteristika pozitivnih obveza jest da one od nacionalnih vlasti zahtijevaju da u praksi štite konvencijska prava, odnosno da poduzmu razumne i prikladne mjere za zaštitu prava pojedinaca, vidi Akandji Kombe, Jean-François, *Positive obligations under the European Convention on Human Rights: A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights*, Council of Europe, 2007.

⁵ Vidjeti *Tomašić protiv Hrvatske*, z. br. 46598/06 od 15. 1. 2009., *Blijakaj protiv Hrvatske*, z. br. 74448/12 od 18. 9. 2014., *A. protiv Hrvatske*, z. br. 55164/08 od 14. 10. 2010., *Osman protiv U. K.*, z. br. 23452/94 od 28. 10. 1998., *Salman protiv Turske*, z. br. 21986/93 od 27. 6. 2000.

⁶ Vidjeti *Aerts protiv Belgije*, z. br. 61/1997/845/1051 od 30. 7. 1998., *Romanov protiv Rusije*, z. br. 41461/02 od 24. 7. 2008., *Novak protiv Hrvatske*, z. br. 7877/14 od 14. 6. 2016., *Kucheruk protiv Ukrajine*, z. br. 2570/04 od 6. 9. 2007., *Dybeku protiv Albanije*, z. br. 41153/06 od 18. 12. 2007. i dr.

⁷ *Kudla protiv Poljske*, z. br. 30210/96 od 26. 10. 2000.

⁸ *Keenan protiv U. K.*, z. br. 27229/95 od 3. 4. 2001., *Jasinska protiv Poljske*, z. br. 28326/05 od 1. 6. 2010., *Ketreb protiv Francuske*, z. br. 38447/09 od 19. 7. 2012. i dr.

smještaja u psihijatrijsku ustanovu, odnosno povreda čl. 5.1.e) Konvencije,^{9 10} te pravo na pravičan postupak iz čl. 6.1. Konvencije.¹¹

Međutim, relativno rijetko se Sud bavio posebnim standardima i pravilima postupanja koja su državne vlasti dužne primjenjivati prilikom i za vrijeme lišenja slobode duševno bolesnih osoba, dakle pravima tih osoba s aspekta čl. 2. i 3. Konvencije,¹² kako bi se zaštitilo njihovo zdravlje, život i dostojanstvo, što predstavlja temu ovog rada.

Stoga se u poglavlju 2.1. rada prvo ukratko analiziraju opći standardi postupanja prema osobama lišenima slobode, koje su također ranjive osobe, s aspekta čl. 2. i 3. Konvencije, da bi se potom u poglavlju 2.2. ekstrahirali i analizirali posebni standardi postupanja prema osobama s duševnim smetnjama, koje s druge osnove – svoje duševne bolesti – također spadaju u skupinu ranjivih osoba.¹³

Dakle, s obzirom na to da je Sud u svojoj judikaturi i osobe lišene slobode i osobe s duševnim smetnjama kategorizirao kao ranjive kategorije osoba, osobe s duševnim smetnjama, kada su ujedno lišene slobode, potpadaju pod kategoriju osoba dvostruke (kombinirane) ranjivosti, zbog čega su u odnosu na njih postavljeni dodatni stroži standardi postupanja u odnosu na opću populaciju, o čemu će više govora biti u poglavlju 2.2.1. ovog rada.

Ovdje treba naglasiti da je policija ovlaštena lišiti slobode osobe s duševnim smetnjama i kada one nisu počinitelji kaznenih djela, ali je mentalni poreme-

⁹ Čl. 5.1.e) Konvencije propisuje da svatko ima pravo na slobodu osim „ako se radi o zakonitom lišenju slobode osoba radi sprječavanja širenja zaraznih bolesti, o pritvaranju umobolnika, alkoholičara, ovisnika o drogi ili skitnica“. Primjećujem da Konvencija koristi izraz umobolnik (engl. *unsound mind*), koji zvuči pejorativno i može pojačati stigmatizaciju tih osoba te smatram da ga treba uskladiti s izrazima koji se koriste za osobe s duševnim smetnjama.

¹⁰ Vidjeti *Miklić protiv Hrvatske*, z. br. 41023/19 od 7. 4. 2022., *Čutura protiv Hrvatske*, z. br. 55942/15 od 10. 1. 2019.

¹¹ Vidjeti *Hodžić protiv Hrvatske*, z. br. 28932/14 od 4. 4. 2019.

¹² Ovdje se napominje da čl. 2. Konvencije jamči pravo na život, koje nije nederogabilno. Stavak 2.b članka 2. propisuje da lišenje života proizašlo iz upotrebe sile koja je bila nužno potrebna pri zakonitom uhićenju ili pri sprečavanju bijega osobe zakonito lišene slobode nije u suprotnosti s jamstvom iz čl. 2. st. 1. S druge strane, jamstvo zabrane mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja iz čl. 3. jest nederogabilno i ne može se ograničiti ni u slučajevima rata i ratne opasnost, terorizma i sl. Vidi *Chahal protiv Velike Britanije*, zahtjev broj 22414/93 od 15. studenoga 1996., vidi također doktorski rad Horvat, L., *op. cit.* u bilj. 3, str. 38.

¹³ U okviru razvoja međunarodne zaštite ljudskih prava izrazi „ranjiv“ ili „ranjivost“ često se koriste za opisivanje kategorije građana koja jest ili bi trebala biti beneficijarom dodatne skrbi i pažnje. Prethodna diskriminacija te kategorije osoba često je razlog ranjivosti koja pokreće potrebu za afirmativnom akcijom usmjerenom na promicanje prava. Vidi Morawa, Alexander H. E., *Vulnerability as a Concept of International Human Rights Law*, *Journal of International Relations and Development*, vol. 6, br. 2, 2003, str. 139.

ćaj takav da opravdava njihovo prisilno zatvaranje, što je regulirano člankom 5.1.e) Konvencije.¹⁴

Tema ovog rada nije postupanje prema osobama s duševnim smetnjama nakon smještaja u zdravstvenu ustanovu, odnosno sami kriteriji i zakonitost prisilnog smještaja,¹⁵ s obzirom na to da oni prelaze granice ovog rada.

Rad je aktualan jer se u trećem poglavlju analiziraju dvije presude ESLJP-a, *V. D. protiv Hrvatske*¹⁶ (2011.) i *T. V. protiv Hrvatske*¹⁷ (2024.), u kojima je ista žrtva konvencijskih povreda osoba s duševnim smetnjama koja je ujedno bila i uhićenik te stoga potpada pod kategoriju osoba tzv. dvostruke ranjivosti, koja će, kako je već navedeno, biti pojašnjena u poglavlju 2.2.1. ovog rada. U presudama se radi o dvostrukoj, ponovljenoj povredi Konvencije, i to prvo o povredi čl. 3., a zatim i o povredi čl. 2., te stoga potpadaju pod temu rada. Presude su izabrane radi analize iz razloga što iz njih proizlazi podnormiranost područja postupanja prema osobama s duševnim smetnjama, stigmatizacija tih osoba od strane službenih osoba prilikom postupanja te neučinkovitost postupaka izvršenja presuda ESLJP-a u odnosu na osobe s duševnim smetnjama.

Stoga se u četvrtom poglavlju analizira izvršenje presude *V. D. protiv Hrvatske*, u kojem je postupku akcijski plan Vlade prihvaćen te je postupak izvršenja zatvoren, što bi značilo da je povreda remedirana i da su predložene adekvatne generalne mjere koje jamče da se takva ili slična povreda neće ponoviti. Također, analiziraju se i preispituju mjere predložene u akcijskom planu Vlade radi izvršenja presude *T. V. protiv Hrvatske*.

S obzirom na to da je tema rada usklađivanje standarda postupanja prema osobama s duševnim smetnjama u slučajevima lišenja slobode s aspekta čl. 2. i 3. Konvencije, nastavno će se u idućem poglavlju prvo analizirati opći standardi koji se odnose na osobe lišene slobode, a potom i posebni, stroži standardi koji se odnose na postupanje prema osobama s duševnim smetnjama koje uslijed lišenja slobode stječu status kategorije osoba tzv. dvostruke ranjivosti.

¹⁴ Vidi bilj. 9.

¹⁵ O razlozima nezakonitog oduzimanja slobode osoba s duševnim smetnjama vidi Đurđević, Zlata, *Pravni položaj počinitelja kaznenih djela s duševnim smetnjama*, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu, Zagreb, 2002, str. 262.

¹⁶ Presuda *V. D. protiv Hrvatske*, z. br. 15526/10 od 8. 11. 2011.

¹⁷ Presuda *T. V. protiv Hrvatske*, z. br. 47909/19 od 11. 6. 2024.

2. STANDARDI IZ ČL. 2. I ČL. 3. KONVENCIJE KOJI SE PRIMJENJUJU NA OSOBE LIŠENE SLOBODE S POSEBNIM OSVRTOM NA STANDARDE POSTUPANJA PREMA OSOBAMA S DUŠEVNIM SMETNJAMA

Kako je u uvodu već pojašnjeno, ESLJP je u svojoj judikaturi zauzeo stajalište da osobe lišene slobode spadaju u skupinu ranjivih osoba te se stoga u odnosu na tu skupinu primjenjuju određeni standardi koji se, uz opće standarde koji se odnose na sve građane, odnose samo na osobe lišene slobode. U sljedećem poglavlju analiziraju se navedeni opći standardi ustanovljeni kod povrede čl. 2. i 3. Konvencije u odnosu na postupanje prema osobama lišenima slobode, a u poglavlju 2.2. posebni standardi postupanja prema osobama s duševnim smetnjama.

2.1. Opći standardi ustanovljeni kod povrede čl. 2. i 3. Konvencije u odnosu na osobe lišene slobode

2.1.1. Standard kategorije posebno ranjivih osoba

Zajednička značajka svih osoba lišenih slobode jest da su to osobe podvrgnute takvu režimu koji ih čini ranjivijima od onih na slobodi te da su sklonije postati žrtvama „proizvoljnog postupanja i kršenja njihova osobnog integriteta i dostojanstva“ ili čak „sustavnog kršenja njihovih ljudskih prava“.¹⁸

ESLJP je u više presuda naglašavao da je država dužna štiti živote i sigurnost onih koji su pod njezinim nadzorom. U presudi *Salman protiv Turske*¹⁹ Sud je utvrdio da su osobe u pritvoru u ranjivoj poziciji i da vlasti imaju dužnost zaštititi ih.

I u presudi *Gladović*²⁰ Sud je ponovio „kako su osobe koje su u pritvoru u ranjivom položaju te da vlasti imaju dužnost štiti njihovu tjelesnu dobrobit... svako pribjegavanje fizičkoj sili koje nije bilo strogo nužno zbog njegova ponašanja smanjuje ljudsko dostojanstvo te u načelu predstavlja povredu prava navedenog u čl. 3. Konvencije“ (§ 37.).

Ranjivost osoba lišenih slobode proizlazi već iz same činjenice da su ograničene u kretanju i smještene unutar često prenapučenih ustanova – kaznonica ili zatvora – zajedno s drugim počiniteljima kaznenih djela, od kojih su neki i nasilni. U tim je slučajevima odgovornost države prepoznao i hrvatski Ustavni sud.²¹

¹⁸ Vidi Morawa A. H. E, *op. cit.* u bilj. 13, str. 143.

¹⁹ *Salman protiv Turske*, z. br. 21986/93, presuda od 27. 6. 2000., § 99.

²⁰ Presuda *Gladović protiv Hrvatske*, z. br. 8847/08 od 10. 5. 2011.

²¹ Ustavni sud Republike Hrvatske (dalje: Ustavni sud) u odluci broj U-III-4281/2017 od 15. 12. 2020. podnositelja D. Resića istaknuo da je „država obvezna štiti zatvorenike od

Odgovornost države da zatvorenike štiti od napada drugih zatvorenika te njihovu ranjivost Sud je prepoznao u presudi *Paul i Audrey Edwards protiv U. K.*,²² u kojoj je naveo da je podnositelj kao zatvorenik bio pod skrbi i odgovornošću vlasti kada je umro od akata nasilja počinjenih od drugog zatvorenika te da u ovoj situaciji nije relevantno jesu li državni agenti bili uključeni radnjama ili propustima u događaje koji su doveli do njegove smrti (§ 74.). Preduvjet odgovornosti kada ta opasnost dolazi od drugog zatvorenika jest da je država znala ili je morala znati da taj zatvorenik predstavlja opasnost za drugog zatvorenika, odnosno da je od ranije sklon nasilju.²³

Nadalje, osobe lišene slobode u odnosu su podređenosti u odnosu na državne službenike, čije naredbe moraju poštivati, dok su državni službenici prema njima ovlašteni upotrijebiti i silu, a koja, suprotno zakonskim ovlastima, nerijetko premašuje nužnu i opravdanu.²⁴ Njihova ranjivost proizlazi i iz smještajnih uvjeta, koji su u odnosu na Republiku Hrvatsku u mnogobrojnim presudama Suda utvrđeni nehumanima.²⁵ Osim što se nalaze u prenapučenim ćelijama, u kojima se nerijetko nalazi i sanitarni čvor te nedostaje prostora za kretanje i danjeg svjetla, u ćelijama je nerijetko prehladno ili prevruće, a ograničeno je i pravo na održavanje osobne higijene s obzirom na to da je tuširanje svedeno na tek jedan do dva puta tjedno.²⁶ Ranjivost tih osoba proizlazi i iz nedostatne i neadekvatne zdravstvene zaštite, koja ne treba biti jednaka onoj koja se pruža slobodnim osobama, no mora zadovoljavati osnovne standarde, koje je utvrdio i hrvatski Ustavni sud pozivajući se na konvencijske standarde.²⁷

napada na njihov tjelesni integritet od strane drugih zatvorenika.“ Pri ocjeni jesu li državna tijela udovoljila toj obvezi potrebno je imati u vidu da su u zatvorskim uvjetima i napadač i žrtva pod nadzorom države, za razliku od slučajeva u kojima su obje osobe na slobodi (odlomak 13.–13.1.).

²² Vidi presudu *Paul i Audrey Edwards protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, z. br. 46477/99 od 14. 3. 2002. Navedenu obvezu države prepoznao je i hrvatski Ustavni sud u odluci broj U-III-4281/2017 od 15. 12. 2020., § 13.1.–13.3. te § 56.

²³ Opseg te obveze ovisi o okolnostima svakog pojedinog slučaja i mora ga se tumačiti tako da vlastima ne nameće nemoguće ili nerazmjerno opterećenje. Usporedi sa *Stasi protiv Francuske*, navedeno, §§ 78.–79., i *M. C. protiv Poljske*, navedeno, §§ 88.–89.

²⁴ Vidi *The Gap report 2014.*: https://www.unaids.org/sites/default/files/media/images/gap_report_popn_03_prisoners_2014july-sept.pdf (23. 11. 2025.).

²⁵ Vidi presude i odluke *Vedran Katanović i Mihovilović protiv Hrvatske*, z. br. 18208/19 od 29. 9. 2022., *Muršić protiv Hrvatske*, z. br. 7334/13 od 20. 10. 2016., *Ulemek protiv Hrvatske*, z. br. 21613/16 od 31. 10. 2019., *Prpić protiv Hrvatske*, z. br. 27712/19 od 9. 2. 2023., *Hanževački protiv Hrvatske*, z. br. 49439/21 od 5. 9. 2023. i dr.

²⁶ *Idem.*

²⁷ U odluci Ustavnog suda RH br. U-III-4687/2020 i U-III-4688/2020 od 2. 2. 2023. podnositelja M. Bošnjaka u par. 29. utvrđeno je: „Članci 23. i 25. Ustava i članak 3. Konvencije nameću nadležnim tijelima pozitivnu obvezu pobrinuti se da zdravlje i dobrobit osoba lišenih slobode budu odgovarajuće osigurani na način da se, među ostalim, pruži potrebna medicinska pomoć i liječenje... nije dovoljno da se takvi zatvorenici pregledaju i da se postavi dijagnoza;

Kada govorimo o povredama čl. 2. i 3. Konvencije u odnosu na osobe lišene slobode, ESLJP je ustanovio i sljedeće standarde: da se radi o zabrani apsolutne naravi, da mora postojati određeni minimalni stupanj težine u odnosu na postupanje državnih organa kako bi se radilo o povredi Konvencije te da tzv. zlostavljanje mora biti dokazano izvan svake razumne sumnje, dok se od postupovnih standarda ističe onaj o obvezi provođenja učinkovite i adekvatne istrage.²⁸

Nastavno se detaljnije analizira standard primjene načela razmjernosti i nužnosti uporabe sile (2.1.2.) te kriteriji za utvrđivanje materijalnog aspekta pozitivnih obveza države (2.1.3.).

2.1.2. Standard primjene načela razmjernosti i nužnosti uporabe sile

Uporaba sile prilikom uhićenja ili drugog lišenja slobode nije *per se* suprotna čl. 3. ukoliko su zadovoljeni dodatni kriteriji za njezinu primjenu. Policijski i pravosudni službenici uslijed službenog postupanja ponekad su primorani upotrijebiti silu, a nacionalna zakonodavstva dužna su propisati okvire za njezinu primjenu, pri čemu je osnovno načelo da ona mora biti razmjerna i nužna s obzirom na okolnosti svakog konkretnog slučaja.^{29 30}

Sud je u mnogobrojnim presudama, kako je *supra* u poglavlju 2.1.1. objašnjeno, utvrdio da su osobe lišene slobode u ranjivom položaju i da vlasti imaju obvezu zaštititi ih.³¹ Standard zaštite ljudskog dostojanstva osoba lišenih

umjesto toga, bitno je da kvalificirano osoblje također pruži odgovarajući tretman za dijagnosticirani problem.“ O povredi prava na zdravstvenu zaštitu vidi *Testa protiv Hrvatske*, par. 60.

²⁸ U pogledu obveze provođenja adekvatne i učinkovite istrage ističem da je u bogatoj praksi Suda u odnosu na čl. 3. Konvencije definiran niz obilježja koje istraga mora imati kako bi bila učinkovita. Prije svega, dužnost provođenja istrage nije obveza rezultata, već obveza sredstava, što znači da vlasti moraju poduzeti razumne korake koji su im na raspolaganju da osiguraju dokaze u vezi s događajem. Neovisnost podrazumijeva ne samo odsutnost hijerarhijske i institucionalne povezanosti već i faktičnu neovisnost. Za više vidjeti detaljnu analizu standarda iz čl. 3. Konvencije u doktorskom radu Horvat, L., *op. cit.* u bilj. 3, str. 114–172.

²⁹ U presudi *Dolenec protiv Hrvatske*, z. br. 25282/06 od 26. 11. 2009., u § 143. istaknuto je da u odnosu na osobu lišenu slobode „primjena fizičke sile koju nije nužno zahtijevalo ponašanje te osobe narušava ljudsko dostojanstvo i u načelu predstavlja povredu prava utvrđenog člankom 3.“

³⁰ Smatram da se u judikaturi ESLJP-a, barem u odnosu na Republiku Hrvatsku, ne primjenjuje dosljedno standard *no more than absolutely necessary*. Vidjeti doktorski rad Horvat, L., *op. cit.* u bilj. 3, str. 219.

³¹ Vidi presude *Vukušić protiv Hrvatske*, z. br. 37522/16 od 14. 11. 2023., §.32., *Daraibou protiv Hrvatske*, z. br. 84523/17 od 17. 1. 2023., § 84., *Pantea protiv Rumunjske*, br. 33343/96 od 3. 6. 2003., §§ 189.–192., te *Korpachyova-Hofbauer protiv Bugarske*, br. 56668/12, §§ 4. i 35., odluka od 1. 9. 2015.

slobode podignut je na višu razinu te se uporaba svake fizičke sile koja nije bila nužna smatra i povredom ljudskog dostojanstva, odnosno povredom čl. 3. Konvencije.³²

Uporaba smrtonosne sile od strane policijskih službenika, koja je rezultat neuređenog i proizvoljnog djelovanja državnih agenata, predstavlja povredu prava iz čl. 2. Konvencije. Osim što njezina uporaba mora biti odobrena na temelju nacionalnog prava, policijske operacije moraju biti dovoljno uređene nacionalnim pravom, u okviru sustava odgovarajućih i djelotvornih mjera zaštite od proizvoljnosti i zlouporabe sile, pa čak i od nesreća koje se mogu izbjeći.³³

Osim negativnih obveza, koje se sastoje od sustezanja od nezakonitog lišenja života i uporabe nezakonite sile, postoje i određene pozitivne obveze, koje je država dužna ispunjavati, a koje se izlažu u idućem poglavlju.

2.1.3. Kriteriji za utvrđenje materijalnog aspekta pozitivnih obveza države

Materijalni aspekt pozitivnih obveza države bit će povrijeđen ukoliko država ne djeluje preventivno kako bi zaštitila pojedince od mogućeg zlostavljanja.³⁴ Radnje koje država treba poduzimati u tom smjeru jesu, primjerice, kriminalizacija akata zlostavljanja, osiguravanje podrške žrtvama zlostavljanja, edukacija vlastitih službenika o zabrani zlostavljanja i sl.

Positivnu obvezu države predstavlja također pružanje promptne medicinske pomoći na način koji ne predstavlja nemoguć ili disproporcionalan teret za državu, osobito u slučajevima kada je osoba ozlijeđena tijekom postupanja državnih tijela.³⁵

Obveza obuke službenika odgovornih za provođenje zakona, koja osigurava visoku razinu njihove stručnosti i sprječava svako postupanje koje je u suprotnosti s tom odredbom, također predstavlja pozitivnu obvezu države.³⁶

Nadalje, pozitivna obveza države sastoji se i u jamstvu da tijekom lišenja slobode osoba neće trpjeti patnju veću od one koja je nužno povezana s činjenicom lišenja slobode. Kao i kod primjene sile, i razina patnje koju trpi osoba

³² Presuda *Bouyid*, z. br. 23380/09 od 28. 9. 2015., §. 51., te *Krastanov protiv Bugarske*, z. br. 50222/99, § 53., od 30. 9. 2004.

³³ *T. V. protiv Hrvatske*, §. 48.

³⁴ U radu kao širi pojam vezan uz jamstva iz čl. 3. koristim pojam zlostavljanje, koji je zajednički nazivnik za pojmove mučenja, okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja. Taj zajednički nazivnik koristi i ESLJP u svojim odlukama. Vidi Omejec, Jasna, *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava – Strasbourgški acquis*, drugo dopunjeno izdanje, Novi informator, Zagreb, 2014, str. 912.

³⁵ *T. V. protiv Hrvatske*, § 49.

³⁶ *Ibid.*, § 50.

lišena slobode mora ostati na razini standarda *no more than absolutely necessary*.³⁷ U sklopu pozitivnih obveza država je dužna osigurati da način i metoda izvršavanja mjere lišenja slobode osobu ne izlažu pogibelji i teškoćama takve jačine koja nadilazi neizbježnu razinu patnje svojstvenu lišenju slobode te da njezino zdravlje i dobrobit budu na odgovarajući način osigurani.³⁸

U prethodno navedene obveze također spadaju i mjere opreza kojima je država dužna umanjiti mogućnost samoozljeđivanja osobe lišene slobode i na taj način osigurati njezinu dobrobit.³⁹

Povredu materijalnih aspekta pozitivnih obveza ESLJP relativno rijetko utvrđuje, no ipak ju je utvrdio u presudi *T. V. protiv Hrvatske*, o čemu će nastavno biti više govora. Utvrđenje upravo te vrste povreda osobito je važno jer prema svojoj biti najčešće dovodi do zakonodavnih izmjena koje je država dužna predlagati u sklopu akcijskih planova u postupcima izvršenja presuda ESLJP-a, o čemu će više govora biti u poglavlju 4. ovog rada.

Nastavno će biti analizirani posebni standardi postupanja prema osoba s duševnim smetnjama kada su one ujedno i osobe lišene slobode, koje zbog svojstva ranjivosti s dva različita aspekta pripadaju u kategoriju osoba tzv. dvostruke ranjivosti (engl. *multi-vulnerability*).

2.2. Posebni standardi postupanja iz čl. 2. i 3. Konvencije prema osobama s duševnim smetnjama

Već je u poglavlju 2.1.1. obrazloženo zbog čega osobe lišene slobode spadaju u kategoriju posebno ranjivih osoba. Treba naglasiti da do sada nije stvoren katalog ranjivih osoba i jedan od izvora neformalnog popisa jest svakako praksa Odbora za sprječavanje mučenja (dalje: CPT),⁴⁰ koji je formulirao opće pravilo da „položaj posebno ranjivih osoba“ (na primjer mladih, onih koji su invalidi ili mentalno bolesni) treba biti podložan posebnim zaštitnim mjerama.⁴¹

³⁷ Vidi bilj. 28. Za više vidi Škrtić, Dražen, Međunarodni pravni standardi kojima se uređuje policijska uporaba sredstava prisile i opća naznaka nekih poredbenih propisa, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 14, br. 1, 2007, str. 194–195.

³⁸ *Vukušić*, § 32.; *Kudla protiv Poljske*, § 94.

³⁹ *Vukušić*, § 33.; *Jashi protiv Gruzije*, § 62.

⁴⁰ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, <https://www.coe.int/en/web/cpt> (23. 11. 2025.).

⁴¹ Morawa navodi da taj popis očito nije iscrpan i da su mu CPT i druga europska tijela povremeno dodavali i druge kategorije osoba lišenih slobode iz različitih razloga. Na primjer zatvorenici u pritvoru dulje vrijeme, stranci, žene i ovisnici o drogama, majke s djecom, seksualni prijestupnici, „oni pod utjecajem droga, alkohola, lijekova, ili koji su u stanju šoka“, ili oni koji imaju povež preko očiju i dr. Vidi Morawa A. H. E., *op. cit.* u bilj. 13, str. 144.

Prema mišljenju nekih autora, s kojima se slažem, područje lišavanja slobode odličan je primjer kako se mogu kombinirati kriteriji za razlikovanje statusa ranjivih osoba unutar jedne kategorije, primjerice osobe nezakonito pritvorene smatraju se ranjivijima od onih pritvorenih u skladu sa zakonom.⁴²

Također, mentalno bolesne osobe koje su lišene slobode jesu upravo primjer prethodno spomenute kombinacije kriterija unutar kategorije osoba lišenih slobode.⁴³

Pridavanje nekoj skupini statusa posebne ranjivosti s ustavnopravnog aspekta ima „dalekosežne učinke, koji se odražavaju na pooštavanje proceduralnih i materijalnopravnih garancija zaštite prava i sloboda. Stručnjaci upozoravaju kako je dosadašnja analiza postupanja ESLJP-a pokazala kako on daje prednost u razmatranju zahtjeva koje podnose ranjive osobe (tzv. proceduralni prioritet).“⁴⁴

U idućem poglavlju analiziraju se posebni (nad)standardi postupanja vezani uz osobe s duševnim smetnjama. U okviru navedene podjele prepoznati su: posebna (dodatna) ranjivost osoba s duševnim smetnjama, obveza provođenja učinkovite istrage kod fizičkog sputavanja duševno bolesnih osoba te povećana pozornost kod pribjegavanja fizičkoj sili.

2.2.1. Posebna ranjivost osoba s duševnim smetnjama koje su lišene slobode

Prava osoba s duševnim smetnjama regulirana su *inter alia* Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativnim protokolom uz Konvenciju od 12. prosinca 2006.⁴⁵

U čl. 1. ističe se da je svrha Konvencije promicanje, zaštita i osiguravanje punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i temeljnih sloboda svih osoba s invaliditetom i promicanje poštivanja njihova urođenog dostojanstva. Prema navedenoj Konvenciji osobe s invaliditetom jesu „osobe koje imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja, koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprečavati njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima“.

⁴² *Idem.*

⁴³ *Ibidem.*

⁴⁴ Vidjeti Rittossa, Dalida, Ustavnopravna zaštita prava osoba s duševnim smetnjama, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 38, br. 3, 2017, str. 1089.

⁴⁵ Republika Hrvatska ratificirala je navedenu Konvenciju Zakonom o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i fakultativnog Protokola uz Konvenciju (*Narodne novine – međunarodni ugovori*, br. 6/2007 od 26. 7. 2007.).

Članom 17. Konvencije propisano je da „svaka osoba s invaliditetom ima pravo na poštovanje svojega tjelesnog i mentalnog integriteta na ravnopravnoj osnovi s drugima“.

Svjetska zdravstvena organizacija pojašnjava da je pravo na mentalno zdravlje temeljno ljudsko pravo te poručuje da postojanje mentalnog zdravstvenog stanja nikada ne bi smjelo biti razlogom lišavanja osobe ljudskih prava ili isključivanje iz donošenja odluka o vlastitom zdravlju.⁴⁶

Osobe s duševnim smetnjama primarno su zbog svojeg psihičkog stanja znatno ranjivije od ostalih pritvorenika, zbog čega u postupanju s njima treba primijeniti posebnu pažnju. U presudi *Pantea protiv Rumunjske* Sud je zaključio „da su domaće vlasti mogle razumno predvidjeti da je psihičko stanje podnositelja zahtjeva učinilo ranjivijim od prosječnog zatvorenika i, drugo, da bi njegov pritvor mogao pogoršati njegov osjećaj tjeskobe i razdražljivost koju je prethodno pokazivao prema svojim kolegama zatvorenicima. Sukladno tome Sud smatra da je pojačano praćenje podnositelja zahtjeva bilo potrebno.“⁴⁷

Osim toga, duševno bolesne osobe koje su izložene zlostavljanju sklonije su počinjenju suicida te i iz navedenog razloga prilikom postupanja s tom skupinom osoba treba primijeniti osobitu pažnju i pravovremeno je iz zatvorske ustanove premjestiti u bolnicu radi liječenja.^{48 49}

Određene međunarodne organizacije smatraju da mentalno bolesne osobe uopće ne bi trebale biti pritvarane u kaznionicama i zatvorima.⁵⁰ Komorbiditet, odnosno kombinacija više rizičnih zdravstvenih čimbenika, povezan uz smještaj u neadekvatnim zatvorskim uvjetima, uz nedostupnost adekvatne i promptne zdravstvene zaštite, često dovodi do pogoršanja zdravlja, pa i smrti tih osoba. Također, osobe lišene slobode s mentalnim teškoćama, ukoliko ne dobivaju adekvatni tretman, sklonije su kršenju zatvorskih pravila, zbog čega bivaju disciplinski ili fizički kažnjavane. Štoviše, kod tih osoba javlja se češći rizik od diskriminacije i viktimizacije, zlostavljanja, pa i silovanja. Jedan oso-

⁴⁶ World Health Organization, Mental health: Promoting and Protecting human rights, <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/mental-health-promoting-and-protecting-human-rights> (21. 11. 2025.).

⁴⁷ *Pantea protiv Rumunjske*, par. 189.–192.

⁴⁸ Vidi presudu *Keenan protiv Velike Britanije*, u kojoj je utvrđena povreda prava na život upravo zbog suicida duševno bolesne osobe, koji je bio povezan uz postupanje zatvorskih vlasti.

⁴⁹ U Izvješću pučke pravobraniteljice Republike Hrvatske za 2013., str. 138, utvrđeno je da se „provođenje posebne mjere održavanja reda i sigurnosti – smještaj u posebno osiguranu prostoriju bez opasnih stvari... primjenjuje prema zatvoreniku koji prijete da će izvršiti suicid“, što pučka pravobraniteljica smatra neprihvatljivim. Dostupno na: <https://www.ombudsman.hr/hr/download/izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2013-godinu/?wpdmdl=4737&refresh=6915d9cfc35c71763039695>. Također o smještaju suicidalne osobe u izolaciju, tj. tzv. gumenjaru, vidi presudu *Vukušić protiv Hrvatske*.

⁵⁰ Association for the prevention of torture, <https://www.ap.torture.ch/knowledge-hub/dfd/persons-disabilities>.

bito mučan slučaj silovanja duševno bolesne osobe u Zatvorskoj bolnici poznat je i u hrvatskoj sudskoj praksi te je i medijski popraćen.⁵¹ Postoji i rizik da će osoba s duševnim smetnjama biti sputavana nerazmjerno nužnosti,⁵² o čemu će govora biti u idućem potpoglavlju, kao i da će joj se davati prevelike doze medikamenata („*being overmedicated*“) te da će često biti smješšana u samicu zbog bihevioralnih problema, iako samice često pogoršavaju psihičko i mentalno stanje tih osoba.⁵³

Osobe s duševnim smetnjama u slučajevima lišenja slobode mogu se smatrati ranjivijima od ostale pritvorske populacije i zbog svoje nesposobnosti da podnose prigovore i pritužbe, odnosno da štite svoja prava i interese.⁵⁴

U presudi *M. S. protiv Hrvatske*⁵⁵ ESLJP je također prepoznao posebnu ranjivost osoba s duševnim smetnjama, kao i da se ta ranjivost mora osobito uzeti u obzir prilikom procjene je li predmetno postupanje ili kažnjavanje protivno standardima iz čl. 3.^{56 57}

Sud je ponovio da su vlasti obvezne zaštititi zdravlje osoba lišenih slobode te da nedostatak odgovarajuće medicinske skrbi može predstavljati postupanje suprotno čl. 3.⁵⁸ U slučaju mentalno oboljelih osoba procjena je li dotično postupanje ili kažnjavanje nespojivo sa standardima čl. 3. mora uzeti u obzir njihovu ranjivost i nemogućnost da se u nekim slučajevima suvislo ili uopće žale na to kako na njih utječe bilo koje određeno postupanje.⁵⁹

Kod osoba sa psihijatrijskim dijagnozama kao što je shizofrenija, osim što perzistira teška mentalna patnja, također je povećan rizik od somatskih zdravstvenih tegoba, zbog čega se nalaze u dodatnoj ranjivoj poziciji. Upravo somat-

⁵¹ <https://www.24sata.hr/news/silovali-ga-u-zatvorskoj-bolnici-tjerali-ga-da-popije-mokraću-i-jede-izmet-tukli-ga-i-prijetili-mu-789951> (23. 11. 2025.).

⁵² Vidi *M. S. protiv Hrvatske (broj 2)*, z. br. 75450/12 od 19. 2. 2015.

⁵³ Vidi *Vukušić protiv Hrvatske*.

⁵⁴ Morawa, A. H. E., *op. cit.* u bilj. 13, str. 144–145.

⁵⁵ *M. S. (2) protiv Hrvatske*, z. br. 36337/10 od 25. 4. 2013.

⁵⁶ Vidjeti *Keenan protiv U. K.*, par. 111., *Rohde protiv Danske*, br. 69332/01, par. 99., od 21. 7. 2005., *Renolde protiv Franuske*, z. br. 5608/05, par. 120., od 16. 10. 2008., te *Bureš protiv Češke Republike*, z. br. 37679/08 od 18. 10. 2012., par. 85.

⁵⁷ „Stigmatizacija osoba sa psihosocijalnim teškoćama utječe na percepciju o samim tim osobama. Sudska praksa ESLJP-a odlučno se ograđuje od takve stigmatizacije te je Sud počeo zahtijevati od država da pokažu pojačan senzibilitet pri postupanju kada utvrde postojanje tih okolnosti. Pritom Sud pridonosi zamjeni štetnih arhetipova ili ideja mentalno bolesne osobe – onih koji potiču strah i diskriminaciju – novima, koji usmjeravaju na razumijevanje njihovih posebnih potreba i ljudskosti, kao i osjećaja nepravde, u pojačanu zaštitu.“ Vidi Heri, Corina, *Responsive Human Rights Vulnerability, Ill-treatment and the EctHR*, University of Zürich, 2021, str. 60–62.

⁵⁸ Vidi *McGlinchey i dr. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, z. br. 50390/99 od 29. 4. 2003., § 57., i *İlhan protiv Turske [GC]*, z. br. 22277/93 od 27. 6. 2000., § 87.

⁵⁹ *Rohde protiv Danske*, z. br. 69332/01, presuda od 21. 7. 2005.

ske tegobe te psihička trauma uslijed postupanja državnih organa pokazat će se kao uzrok smrti V. D. u presudi *T. V. protiv Hrvatske*, koja će biti analizirana u poglavlju 3.2.⁶⁰

Možemo zaključiti da su osobe s duševnim smetnjama posebno ranjive s raznih aspekata i uslijed raznih čimbenika te da uslijed lišenja sloboda svakako pripadaju u kategoriju osoba tzv. dvostruke, odnosno višestruke ranjivosti (engl. *multi-vulnerability*).

U idućem poglavlju analizira se obveza pokretanja obvezne istrage kod slučajeva fizičkog sputavanja i kada ne postoji pritužba same sputane duševno bolesne osobe.

2.2.2. Obveza provođenja detaljne i učinkovite istrage kod fizičkog sputavanja osoba s duševnim smetnjama

U poglavlju 2.1. objašnjeno je što Sud podrazumijeva pod općom obvezom provođenja detaljne i učinkovite istrage.⁶¹ Tome ovdje treba dodati da se takva obveza ne pojavljuje samo kada neka osoba podnese uvjerljiv prigovor o zlostavljanju već se primjenjuje i na navode o fizičkom sputavanju, uvijek kada je ono primijenjeno, dakle i bez prigovora žrtve.⁶²

U paragrafu 61. presude *M. S. (2) protiv Hrvatske* ESLJP je utvrdio da je Agencija Europske unije za temeljna prava (dalje: FRA) provela istraživanje u sklopu kojeg se razgovaralo „s nizom osoba koje su doživjele ili su bile svjedoci uporabe izdvajanja i sputavanja te se pokazalo da su upotrebu prisilnog sputavanja osobe koje su ga iskusile doživjele kao ‘traumatično, nemoguće za zaboraviti i nešto što ponekad uzrokuje tjelesne ozljede’. Neki su se ispitanici smatrali poniženima posebno u vezi sa svojom potrebom za upotrebom toaleta, a drugi su istaknuli svoje razočaranje time što se nisu isprobale druge, manje ograničavajuće metode prije pribjegavanja sputavanju.“

S obzirom na osobito ranjivo stanje žrtava te prethodno istaknutu činjenicu da će oni koji su podvrgnuti teškom zlostavljanju biti manje spremni ili voljni podnijeti prigovor, obveza države da provede učinkovitu i adekvatnu istragu postoji i kada prigovor od strane žrtve ili žrtvine obitelji nije podnesen.⁶³

⁶⁰ U presudi *T. V. protiv Hrvatske*, § 51., Sud je utvrdio „da je V. D. bolovao od duševnih smetnji i da je imao psihijatrijsku dijagnozu paranoidne shizofrenije, teške kronične bolesti koja, osim što uzrokuje tešku duševnu patnju, općenito može i povećati rizik od teških somatskih zdravstvenih problema (usporedi *V. protiv Češke Republike*, st. 90.). Stoga je nedvojbeno bio u ranjivom položaju (vidi *Boukrourou i drugi*, st. 58.)“

⁶¹ Vidi bilj. 28.

⁶² *M. S. (2)*, § 76.

⁶³ *Idem*.

Nastavno se iznosi obveza državnih tijela da prema osobama s duševnim smetnjama primjenjuju povećanu pozornost pri primjeni fizičke sile, koju pak prema *de lege lata* smiju primjenjivati samo kada je nužno te krajnje restriktivno.

2.2.3. Povećana pozornost kod pribjegavanja fizičkoj sili

Već je kod standarda primjene načela razmjernosti u odnosu na osobe lišene slobode bilo govora o elementu nužnosti kod primjene sile, no kod osoba s duševnim smetnjama ona mora biti primjenjivana s osobitom pozornošću zbog prethodno opisane posebne ranjivosti te zbog pozicije podređenosti i nemoći.⁶⁴

U presudi *T. V. protiv Hrvatske*, koja će dalje u radu biti detaljno analizirana, Sud je utvrdio da, ukoliko agenti države razumno mogu zaključiti da je žrtva u stanju posebne ranjivosti, tada njihovo postupanje zahtijeva visok stupanj opreza pri odabiru „uobičajene“ tehnike uhićenja.⁶⁵

Ovaj zahtjev *inter alia* proizlazi i iz činjenice da osobe s duševnim smetnjama često imaju povećan rizik od somatskih zdravstvenih tegoba, kako je to pojašnjeno u poglavlju 2.2.1., stoga svako nasilje odnosno uporaba sile koja nije krajnje nužna povećava rizik od iznenadnih smrti,⁶⁶ ali i suicida.⁶⁷

Prema stavu Suda upotreba mjera vezivanja odnosno tzv. sputavanja psihijatrijskih pacijenata mora biti razmjerna primjerenim jamstvima protiv bilo kakvih zlouporaba, uz pružanje dostatne postupovne zaštite te uz mogućnost dokazivanja postojanja dostatnog opravdanja u smislu poštivanja zahtjeva krajnje nužde i razmjernosti. Daljnji uvjet jest da sve druge razumne mogućnosti nisu uspjele na zadovoljavajući način suzbiti rizik od ozljede pacijenta ili drugih osoba. Mora se također pokazati da trajanje predmetne prisilne mjere nije produženo izvan razdoblja koje je bilo nužno potrebno za ostvarenje te svrhe.⁶⁸

Republika Hrvatska u novi Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (*Narodne novine*, br. 76/14, dalje: ZZODS) u čl. 28. st. 4. unijela je odredbu prema kojoj je policija dužna osobito pažljivo postupati prema osobi s duševnim smetnjama kada po pozivu ili službenoj dužnosti dovodi tu osobu u psihijatrijsku ustanovu te štiti dostojanstvo te osobe i držati se upute liječnika. Također, istom zakonskom odredbom naloženo je donošenje podzakonskog akta – naputka od strane ministra zdravlja i ministra unutarnjih poslova – ko-

⁶⁴ *M. S.*(2), § 97. i 98.

⁶⁵ *T. V. protiv Hrvatske*, § 58.

⁶⁶ *Idem*.

⁶⁷ *Keenan protiv Velike Britanije*, bilj. 8.

⁶⁸ *M. S.* (2), § 101.

jim će se detaljnije regulirati način dovođenja osobe s duševnim smetnjama u psihijatrijsku ustanovu.⁶⁹ Taj je nalog donesen 2015. godine.⁷⁰

U Komentaru ZZODS-a⁷¹ autori navode da je ovom odredbom zakonodavac očito želio „naglasiti važnost poštovanja dostojanstva osoba koje se prisilno dovode u psihijatrijsku ustanovu uz pomoć policije, poučen nekim primjerima iz prakse, koji su bili praćeni i medijski, gdje se to dostojanstvo nije poštovalo“. Također je naglašeno da je zakonodavac time propisao da navedena odredba čl. 28. st. 4. ZZODS-a predstavlja *lex specialis* u odnosu na Zakon o policijskim poslovima i ovlastima,⁷² koji uređuje postupanje policije na svim profesionalnim područjima. Konačno, prema mišljenju istih autora, s kojim se slažem, pri prisilnom dovođenju osoba u psihijatrijsku ustanovu potrebna je kvalitetna suradnja policijskih i zdravstvenih djelatnika, za koju se navodi da nije mogla biti detaljnije propisana zakonom te je stoga upućeno na potrebu donošenja naputka, koji je navedenu materiju trebao detaljnije razraditi.

Nažalost, smatram da nadležno Ministarstvo unutarnjih poslova, zaduženo za donošenje naputka, nije na najbolji način reguliralo tu materiju te da postoji potreba za daljnjom detaljnijom regulacijom tog važnog područja, o čemu će više govora biti u prijedlozima *de lege ferenda*, ali i za dosljednom primjenom u praksi do sada uvedenih zakonodavnih izmjena.⁷³

⁶⁹ Čl. 28. st. 4. ZZODS-a propisuje: „Kad policija po pozivu ili po službenoj dužnosti u slučajevima iz stavka 3. ovoga članka dovodi osobu u psihijatrijsku ustanovu, obvezna je postupati s posebnom pažnjom, štiti dostojanstvo osobe s duševnim smetnjama te se držati uputa liječnika. Naputak o postupanju policije u dovođenju osobe s duševnim smetnjama u psihijatrijsku ustanovu u suradnji će donijeti ministar nadležan za poslove zdravlja i ministar nadležan za unutarnje poslove.“

⁷⁰ Člankom 2. Naputka o postupanju policije u dovođenju osobe s duševnim smetnjama u psihijatrijsku ustanovu (*Narodne novine*, br. 50/2015, dalje: Naputak) propisano je da, „kada policijski službenici utvrde da postoji opasnost da će osoba s duševnim smetnjama ozbiljno i izravno ugroziti vlastiti ili tuđi život, zdravlje ili sigurnost, zatražit će da na mjesto događaja izađe zdravstveno osoblje koje će poduzimati daljnje potrebne radnje.“ Stavkom 2. propisano je da će postupati prema takvoj osobi ako nije moguće pravovremeno osigurati dolazak zdravstvenog osoblja samo u osobito hitnim slučajevima, kada takva osoba već ozbiljno ili izravno ugrožava vlastito ili tuđe zdravlje, život ili sigurnost, te su tada dužni posebno obazrivo primijeniti nužne ovlasti, uz najmanje štetnih posljedica kojima se može otkloniti neposredna opasnost, čuvajući dostojanstvo te osobe.

⁷¹ Grozdanić, Velinka (ur.), *Komentar Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama s provedbenim propisima, primjerima sudskih odluka, međunarodnim dokumentima i presudama Europskog suda za ljudska prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2015, str. 122–125.

⁷² Zakon o policijskim poslovima i ovlastima (*Narodne novine*, br. 76/09, 92/14, 70/19, dalje: ZPPO).

⁷³ Tako i Grozdanić i Tripalo navode: „Osobito zbog dojma da je provedba ZZODS-a u dosadašnjoj praksi postupanja prema osobama s duševnim smetnjama, i to svih aktera koji u toj provedbi sudjeluju (suci, odvjetnici, skrbnici, psihijatri), još uvijek u velikoj mjeri tek puko

Nastavno će biti analizirane dvije presude ESLJP-a donesene u odnosu na Republiku Hrvatsku, koje se odnose na postupanje prema istoj žrtvi – osobi s duševnim smetnjama tijekom lišenja slobode, u kojima je utvrđena povreda čl. 2. odnosno čl. 3. Konvencije.

3. PRESUDE V. D. PROTIV HRVATSKE I T. V. PROTIV HRVATSKE

Presude *V. D. protiv Hrvatske*⁷⁴ i *T. V. protiv Hrvatske*⁷⁵ odabrane su jer se obje odnose na istu osobu s duševnim smetnjama, koja je bila žrtva policijskog postupanja tijekom uhićenja te stoga potpada pod kategoriju „dvostruke ranjivosti“, o kojoj je bilo govora u poglavlju 2.2. ovog rada. U oba slučaja radi se o prekomjernoj uporabi sile, koja nije bila razmjerna okolnostima slučaja te su uporabljene neadekvatne i nedozvoljene metode postupanja, a službene osobe nisu pokazale dostatan stupanj znanja, obuke, sposobnosti ni razumijevanja za bolest i ponašanje uhićenika, iako su u oba slučaja imale saznanja o tome da se radi o osobi s duševnim smetnjama. Takvo je postupanje u prvom slučaju rezultiralo tjelesnim i psihičkim narušenjem zdravlja žrtve, a u drugom slučaju smrću žrtve. Dakle, radi se o ponovljenoj povredi ljudskih prava prema istoj duševno bolesnoj osobi, i to u prvom slučaju povredi čl. 3., koja je, iako je utvrđena presudom ESLJP-a 2011. te je obvezivala državu na provođenje adekvatnih individualnih i generalnih mjera kojima se prevenira takva ista ili slična povreda u budućnosti, rezultirala novom povredom, i to povredom čl. 2., odnosno smrću iste žrtve. U oba slučaja do uhićenja podnositelja došlo je uslijed ponašanja uzrokovanog duševnom bolešću žrtve.

Presuda *M. S. (2) protiv Hrvatske*, iako se spominje u prethodnom poglavlju o standardima postupanja, ovdje nije analizirana jer se ne odnosi na postupanja represivnih tijela odnosno zatvorskih vlasti prema navedenoj žrtvi, već se radi o prisilnom smještaju, za koji, prema utvrđenju Suda, nisu bile ispunjene zakonske pretpostavke i međunarodni standardi,⁷⁶ što prelazi granice ovog rada.

zadovoljavanje zakonske forme i upravo je to najgore što se u ‘životu’ jednog zakona može dogoditi, pogotovo ako je riječ o zakonu u funkciji zaštite neke ranjive kategorije osoba. Kada je riječ o osobama s duševnim smetnjama, onda se upravo radi o najslabijoj karici u bilo kojem društvu jer, za razliku od svih ostalih ranjivih skupina, osobe s duševnim smetnjama zbog svoje mentalne nekompetentnosti nisu kadre same braniti svoje interese i štititi svoja prava.“ Grozdanić, Velinka; Tripalo, Dražen, *Novosti u Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* (Zagreb), vol. 20, broj 2, 2013, str. 815.

⁷⁴ Presuda *V. D. protiv Hrvatske*, bilj. 16.

⁷⁵ Presuda *T. V. protiv Hrvatske*, bilj. 17.

⁷⁶ Prisilno hospitalizirati neku osobu moguće je samo ako se pouzdano, na temelju priznatih medicinskih standarda, može utvrditi da ta osoba ima duševne smetnje takve prirode i intenziteta da zahtijevaju prisilno psihijatrijsko liječenje. No postojanje teže duševne smetnje

Ni presuda *Vukušić protiv Hrvatske*, iako recentna i vrlo važna, nije analizirana s obzirom na to da se odnosi na pravila, uvjete i trajanje, a u konačnici i dopustivost smještaja osobe s duševnim smetnjama sa suicidalnim namjerama u zatvoru u prostoriju slobodnu od opasnih stvari, odnosno tzv. gumenjaru, te zaslužuje posebnu analizu.

3.1. *V. D. protiv Hrvatske*

Predmet *V. D. protiv Hrvatske*⁷⁷ značajan je jer se u njemu po prvi put u odnosu na Republiku Hrvatsku analizira uhićenje osobe koja je bolovala od teže duševne smetnje – shizoafektivne psihoze.⁷⁸ U navedenom predmetu podnositelj, za kojeg se u trenutku uhićenja sumnjalo da je počinitelj težeg kaznenog djela,⁷⁹ ujedno je i teže ozlijeđen od strane policije te je time postao žrtva povrede čl. 3. Konvencije. Predmet je, kako će nastavno biti analizirano, bio i vodeći slučaj u grupaciji protiv tzv. policijskog zlostavljanja.

Ukratko, u činjenicama slučaja navodi se da su po dojavi nepoznate osobe da je neka osoba remetila javni red i mir, a potom i da je navodno napala svojeg maloljetnog sina, kojeg je počeo gušiti, na poprište stigla četiri policijska službenika, koji su, nakon što su iz sobe udaljili podnositeljeve roditelje, podnositelja vezali liscima u položaj ruku iza leđa te noge vezali plahtom navodno ga položivši na pod, dok su roditelji svjedočili urlicima i zapomaganjima sina

zbog koje je nužno psihijatrijsko liječenje nije samo po sebi dovoljno za primjenu instituta prisilne hospitalizacije, potreban je još jedan uvjet, a to je opasnost osobe za sebe ili okolinu. Vidi Kozarić-Kovačić, Dragica; Grozdanić, Velinka (ur.), *Forenzička psihijatrija*, treće, izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Medicinska naklada, Zagreb, 2022, str. 49.

⁷⁷ Presuda *V. D. protiv Hrvatske*, bilj. 16.

⁷⁸ Prema čl. 24. Kaznenog zakona (*Narodne novine*, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23, 36/2, dalje u tekstu: KZ) neubrojiva osoba definirana je kao ona koja u vrijeme ostvarenja protupravnog djela nije mogla shvatiti značenje svojeg postupanja ili nije mogla vladati svojom voljom zbog duševne bolesti, privremene duševne poremećenosti, nedovoljnog duševnog razvitka ili neke druge teže duševne smetnje, iz čega se zaključuje da sve navedene kategorije bolesti spadaju pod duševne smetnje.

Također, člankom 3. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (*Narodne novine*, br. 76/14, dalje u tekstu: ZZODS) duševna smetnja definirana je kao poremećaj prema važećim međunarodno priznatim klasifikacijama mentalnih poremećaja.

⁷⁹ Iako se u odlomku 14. presude navodi da je podnositelj „proglašen krivim za pokušaj ubojstva svojeg sina te sprječavanje službene osobe u obavljanju službene dužnost“, ističe se da je on zbog svoje duševne bolesti proglašen nebrojivim *tempore criminis* te je stoga temeljem čl. 461. u vezi s čl. 462., sve u vezi s čl. 457. ZKP/97, donesena utvrđujuća presuda ŽS u Z., posl. br. I Kzm-22/06 od 28. ožujka 2007, a podnositelju je temeljem iste zakonske odredbe određen prisilni smještaj u psihijatrijsku ustanovu u trajanju od šest mjeseci, koji je višekratno produžavan.

iz susjedne prostorije. Podnositelj nije pokazivao znakove agresije po dolasku policijskih djelatnika, sjedio je na kauču te nije ikoga ugrožavao, no nakon što su policijski djelatnici započeli s uhićenjem, ugrizao je jednog djelatnika za podlakticu.⁸⁰

Vještakinja sudske medicine na raspravi u kaznenom postupku protiv podnositelja utvrdila je da je podnositelj po događaju zadobio ozljede u vidu natučenosti u području glave, razderotine tj. (otkinuća) dijela jezika te krvarenja na spojnicama oka obostrano, krvavih podljeva u području oba oka te oguljotine prsnog koša i natkoljenice desno.

Kaznene prijave koje su podnijeli njegovi roditelji i punomoćnica protiv policijskih službenika odbačene su s obrazloženjem da se podnositelj opirao zakonitom uhićenju te da su ozljede samonanesene. Također, optužnica koja je podnesena nakon preuzimanja kaznenog progona od strane podnositelja kao privatnog tužitelja odbijena je s istim obrazloženjem.

Ustavni sud odbio je meritorno preispitati podnesenu ustavnu tužbu od 16. rujna 2009. te je dana 15. prosinca 2009. donio odluku kojom je odbacio ustavnu tužbu jer pobijane odluke ne predstavljaju rješenja koja se mogu pobijati ustavnom tužbom.⁸¹

U odnosu na materijalni aspekt Sud je utvrdio da je u ovom predmetu nesporno da je podnositelj napao policijskog djelatnika S. P. i ugrizao ga za ruku. Tijekom postupka pred domaćim tijelima policijski djelatnici poricali su da su lupili nogom ili uopće udarili podnositelja te su tvrdili da su ga vezali lisicama, vezali mu noge i polegli ga na pod, a da je on lupao glavom o pod, dok je Vlada u očitovanju podnesenom Sudu tvrdila i da je podnositelj lupao glavom o nosila hitne pomoći.

Sud je u odnosu na uporabu sile od strane policije utvrdio da u problematičnim situacijama, uspostavi reda, sprječavanju kažnjivih djela, hvatanju navodnih kriminalaca i zaštiti sebe i drugih pojedinaca policijski djelatnici imaju pravo uporabiti silu, koja u danoj situaciji mora biti neophodna i ne smije biti prekomjerna. Pribjegavanje fizičkoj sili koja nije nužno potrebna zbog po-

⁸⁰ Vidi par. 6. i 8. presude.

⁸¹ Ustavnosudska praksa bila je u to vrijeme neusklađena s konvencijskim zahtjevima, a smatram da određene nedoumice postoje i danas. Naime, navedene odluke i nadalje se nalaze na popisu akata protiv kojih nije moguće podnijeti ustavnu tužbu temeljem čl. 62. UZUS-a, što bi građane moglo dovesti u zabludu da ustavnu tužbu uopće nije moguće podnijeti ukoliko sud odbije provesti istragu ili potvrditi optužnicu koja se odnosi na povredu čl. 3., što je netočno, pa smatram da bi na stranicama Ustavnog suda RH navedeno trebalo razjasniti. Naime, takva praksa izmijenjena je uvođenjem nove signature U-IIIBi u prosincu 2014. te je od tada ustavnu tužbu temeljem čl. 63. UZUS-a moguće podnijeti i prije meritornog okončanja postupka zbog povrede temeljnih ljudskih prava i protiv gore navedenih odluka.

našanja samog pojedinca umanjuje ljudsko dostojanstvo i u načelu predstavlja povredu prava zajamčenog čl. 3. Konvencije (par. 69.).⁸²

Sud je ponovio da se zabranjuje, u apsolutnom smislu, zlostavljanje i nečovječno i ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, bez obzira na okolnosti i ponašanje žrtve, te da bi spadalo u domašaj čl. 3., zlostavljanje mora doseći minimalni stupanj težine (§ 60.–61.). Sud je ponovio distinkciju između postupanja koje se smatra „nečovječnim“, a to je ono koje je učinjeno s umišljajem, koje je primijenjeno satima bez prestanka i koje je uzrokovalo stvarne tjelesne povrede ili snažno fizičko ili psihičko trpljenje (*Labita protiv Italije [GC]*, br. 26772/95, par. 120., ECHR 2000-IV), te postupanja koje se smatra „ponižavajućim“, a to je ono koje je kod žrtava pobudilo osjećaj straha, tjeskobe ili podređenosti koji ih može poniziti i omalovažiti te ako je moglo slomiti njihov tjelesni ili moralni otpor.

U predmetnom slučaju Sud je utvrdio i povredu postupovnog aspekta čl. 3. s obzirom na to da istraga nije bila učinkovita niti adekvatna te da su „nacionalne vlasti nekritično prihvatile izjave policijskih djelatnika da si je podnositelj sam zadao ozljede. Nisu uložile nikakve daljnje napore da utvrde točan način na koji je podnositelj zadobio ozljede i da odgovore na pitanje je li sila koju su upotrijebili policijski djelatnici bila prekomjerna naručivanjem novog vještačkog nalaza i mišljenja koje bi se usredotočilo na ta pitanja.“ (par. 83.).

Sud je također istaknuo i da u slučajevima kada je osoba ozlijeđena dok je u pritvoru ili se na drugi način nalazi pod kontrolom policije svaka takva ozljeda daje razloga za jaku presumpciju da je ta osoba bila podvrgnuta zlostavljanju,⁸³ a na državi leži teret da ponudi prihvatljivo objašnjenje nastanka tih ozljeda.⁸⁴

No smatram da Sud nije uvijek dosljedan u procjeni toga je li država pružila dovoljno jake razloge kako bi otklonila nezakonitost u primjeni sile.

Povreda materijalnog i postupovnog aspekta obveza države iz čl. 3. utvrđena je u presudama *Gladović, Mađer*,⁸⁵ *V. D.*,⁸⁶ *M. S. (2)*,⁸⁷ *Mafalani*⁸⁸ te *Babić*.⁸⁹ S druge strane, povreda samo postupovnog aspekta čl. 3., ali ne i materijalnog,

⁸² Također vidi *Kuzmenko protiv Rusije*, br. 18541/04, par. 41., 21. prosinca 2010.

⁸³ Vidi *Corsacov protiv Moldavije*, br. 18944/02, par. 55., 4. 4. 2006., i *Bursuc protiv Rumunjske*, br. 42066/98, par. 80., 12. 10. 2004.

⁸⁴ *Selmouni protiv Francuske [GC]*, br. 25803/94, par. 87., ECHR 1999., te *Ribitsch*, par. 34.

⁸⁵ *Mađer protiv Hrvatske*, z. br. 56185/07 od 21. 6. 2011.

⁸⁶ *V. D. protiv Hrvatske*, bilj. 74.

⁸⁷ *M. S. protiv Hrvatske (broj 2)*.

⁸⁸ *Mafalani protiv Hrvatske*, z. br. 32325/13 od 9. 7. 2015.

⁸⁹ *Babić protiv Hrvatske*, z. br. 45391/16 od 7. 3. 2023.

utvrđena je u presudama *Dolenec*,⁹⁰ *Đurđević*,⁹¹ *Tadić*,⁹² *Štitić*⁹³ i *Perkov*,⁹⁴ što smatram nedosljednim s obzirom na okolnosti navedenih predmeta.⁹⁵

Nažalost, u ovom predmetu nisu uopće razmatrana posebna postupovna pravila niti je primijenjen ZZODS kao *lex specialis* s obzirom na to da se radilo o osobi s težim duševnim smetnjama,⁹⁶ nego je materijalni aspekt povrede čl. 3. razmatran kao da se radilo o uhićenju bilo kojeg psihički i mentalnog zdravog, ubrojjivog građanina.

Upravo izostanak prethodno navedenog sagledavanja posebne ranjivosti žrtve kao osobe s duševnim smetnjama, smatram, doveo je do nepredlaganja adekvatnih generalnih mjera u postupku izvršenja presude te posljedično i smrti istog podnositelja 2017. godine, kako će to nastavno biti izneseno. Iako je do zakonodavne izmjene usprkos prethodno navedenoj kritici ipak došlo 2014. (vidi poglavlje 2.2.3. rada i bilj. 73), ona očigledno nije adekvatno implementirana u praksi, o čemu će više govora biti u poglavlju 4. rada.

3.2. T. V. protiv Hrvatske

U odnosu na presudu T.V. protiv Hrvatske⁹⁷ već je u uvodu poglavlja 3., u kojem su pojašnjeni razlozi odabira analiziranih presuda, spomenuto da se radi o ponovljenoj povredi temeljenih ljudskih prava prema istoj žrtvi osobi s duševnim smetnjama, koja je u oba slučaja uhićena zbog ponašanja prouzrokovano njezinom duševnom bolešću, a zahtjev Sudu podnijela je izvanbračna supruga pokojnog V. D., kojoj je Sud priznao *ius standi in iudicio*. Ukratko će

⁹⁰ *Dolenec protiv Hrvatske*, z. br. 25282/06 od 26. 11. 2009.

⁹¹ *Đurđević protiv Hrvatske*, z. br. 52442/09 od 19. 7. 2011.

⁹² *Tadić protiv Hrvatske*, z. br. 10633/15 od 23. 11. 2017.

⁹³ *Štitić protiv Hrvatske*, z. br.16883/15 od 6. 9. 2018.

⁹⁴ *Perkov protiv Hrvatske*, z. br. 33754/16 od 20. 9. 2022.

⁹⁵ Tako je, primjerice, u presudi *Tadić protiv Hrvatske* Sud smatrao da je država pružila dostatne dokaze o zakonitoj uporabi sile pri nastanku ozljeda kod podnositelja te nije utvrdio povredu materijalnog aspekta čl. 3. U navedenoj presudi podnositelj Tadić naveo je da su ga prilikom uhićenja dvojica policajaca oborila na tlo te mu, izvrćući mu ruke u smjeru suprotnom od gravitacije, iščalašila rame, uslijed čega se morao podvrgnuti operaciji ugradnje umjetnog ramena. Stoga smatram da je praksa Suda kod utvrđenja materijalnog aspekta povrede čl. 3. nedosljedna, vidi Horvat, L., *op. cit.* u bilj. 3, str. 143.

⁹⁶ Već je u poglavlju 2.2.3., bilj. 71, istaknuto da je kod postupanja policije prema osobama s duševnim smetnjama ZZODS *lex specialis* u odnosu na ZPPO te, iako prilikom donošenja presude 2011. još nije bila u ZZODS unesena odredba o dužnosti pažljivog postupanja policije prilikom sprovođenja duševno bolesne osobe u psihijatrijsku ustanovu te čuvanja njezina dostojanstva, kao i suradnje s liječnicima, smatram da navedeno proizlazi iz općih moralnih i etičkih načela postupanja policijskih službenika te općih načela međunarodnog prava.

⁹⁷ Presuda *T. V. protiv Hrvatske*, bilj. 17.

biti iznesene činjenice slučaja samo u dijelu u kojem su važne za daljnje praćenje zauzetih pravnih shvaćanja Suda.

U presudi se navodi da je u studenom 2017. slovenska granična policija obavijestila hrvatsku graničnu policiju da je V. D. napustio psihijatrijsku ustanovu i da se nalazi na teritoriju RH, točnije grada Opuzena, te da predstavlja opasnost za sebe i druge. Usprkos zahtjevnosti situacije s više aspekata, policijska postaja Metković na teren je poslala četvoricu policijskih djelatnika, od čega čak dvojicu policijskih vježbenika netom primljenih u službu, koji nisu prošli nikakvu edukaciju vezanu uz postupanje prema duševno bolesnim osobama.

Iako po dolasku policije žrtva nije pravila nikakav nered te je mirno sjedio na svojem automobilu, policijski su službenici zbog navodnih prijetnji žrtve da mu se ne približavaju „jer će inače svi letjeti u zrak“ započeli s postupanjem, a da nisu u tom trenutku zatražili asistenciju hitne pomoći, iako im je to zakon nalagao.

Jedan od policijskih djelatnika upotrijebio je, protivno pravilima postupanja prema osobama s duševnim smetnjama koje pritom ne pružaju aktivni otpor, sprej s nadražujućom tvari, tzv. suzavac, što je pogoršalo psihofizičko stanje žrtve, koji je počeo pljuvati krv. Policijski službenici potom su primijenili i fizičku silu te su okrenuli V. D. na trbuh, stavili mu ruke na leđa, pri čemu je on, pružajući otpor, pokušao ustati udarajući glavom o pločnik i grizući si prste te je pritom odgrizao dio malog prsta, nakon čega su ga vezali liscama. Četvorici policijskih službenika pridružio se i peti te su pozvali hitnu pomoć, ali su ujedno nastavili s upotrebom sile, a do dolaska hitne pomoći prošlo je gotovo pola sata. Pokojni V. D. po dolasku hitne pomoći stavljen je na nosila potrbuške vezan trakama, ponovno protivno preporukama da se nijedna osoba, a osobito ne osoba s duševnim smetnjama, ne prevozi u takvu položaju zbog opasnosti od gušenja. Tijekom prijevoza liječnica i medicinska sestra, protivno pravilima struke, nisu sjedile uz pacijenta, već u prednjem dijelu vozila, iako je pacijent bio cijanotičan, odnosno plavio je u licu, te su u stražnji dio sjele tek pred kraj, kada su prilikom drugog zaustavljanja vozila konstatirale smrt.

Nakon izvršene obdukcije pronađen je komad malog prsta u jednjaku pokojnog V. D. te je utvrđen prijelom pet rebara, a kao uzrok smrti navedena je prirodna smrt zbog zastoja srca. U reobdukciji provedenoj na zahtjev podnositeljice dodatno su utvrđene ozljede u vidu upale sluznice, terminalnog otjecanja pluća, akutnog otjecanja mozga, fokalne fibroze miokarda, iznenadnog akutnog zastoja srca, a utvrđeno je i da su mu izbijena dva prednja zuba, koja su nađena na mjestu događaja.

U veljači 2019. godine ŽDO u Dubrovniku odbacio je kaznenu prijavu podnesenu od strane podnositeljice uz obrazloženje da je pokojni V. D. umro prirodnom smrću te da ozljede nisu u uzročno-posljedičnoj vezi sa smrtnim ishodom, a u srpnju 2022. godine Ustavni je sud odbio ustavnu tužbu podnositeljice zaključivši da je istraga bila neovisna i temeljita.

Od primijenjenih standarda ESLJP je u odnosu na čl. 2. istaknuo da se prilikom preispitivanja navedene povrede ne uzimaju u obzir samo radnje državnih agenata već i relevantni zakonski ili regulatorni okviri koji su na snazi te planiranje i kontrola radnji koje se ispituju. Nacionalnim pravom moraju biti propisane djelotvorne mjere zaštite od proizvoljnosti i zlouporabe sile.⁹⁸ Sud je podsjetio da vlasti imaju obvezu zaštititi zdravlje osoba koje su lišene slobode ili su u policijskom pritvoru ili koje su upravo uhićene i čiji je odnos s državnim vlastima stoga odnos ovisnosti. To podrazumijeva pružanje hitne medicinske skrbi kada to zahtijeva zdravstveno stanje osobe kako bi se spriječio smrtni ishod.⁹⁹

Sud u presudi podsjeća da se vlastima u smislu ispunjenja pozitivnih obveza da zaštite nečiji život ne smije nametati nemoguć ili nerazmjern teret pozivajući se na presudu *Osman protiv Velike Britanije*.¹⁰⁰ No, suprotno prethodno citiranom predmetu, u ovom je predmetu nesporno da vlasti nisu učinile sve što se moglo razumno očekivati od njih kako bi se izbjegao stvaran i neposredan rizik za život pokojnog V. D. te da su stoga povrijeđeni i negativni i pozitivni aspekt čl. 2. Konvencije.¹⁰¹

Sud je utvrdio povredu materijalnog aspekta čl. 2. Konvencije s obzirom na to da su policijski službenici znali¹⁰² da se radi o osobi koja boluje od duševnih

⁹⁸ I domaći autori smatraju: „Jamčeći pravo na život, država je dužna ne samo suzdržati se od namjernog i nezakonitog oduzimanja života već i poduzeti odgovarajuće korake za njegovu zaštitu, uključujući preventivne operacijske mjere za zaštitu života od kriminalnih radnji drugih osoba.“ Đurđević, Z., *op. cit.* u bilj. 15, str. 214.

⁹⁹ T. V., § 49.

¹⁰⁰ *Osman protiv Ujedinjene Kraljevine*, 28. 10. 1998., par. 116., *Izvješća o presudama i odlukama 1998-VII*.

¹⁰¹ Više o pozitivnim i negativnim obvezama države vidjeti Horvat, L., *op. cit.* u bilj. 3, poglavlje 5.3.1.

¹⁰² Smatram da iz prakse proizlazi da je činjenica da je vlasti postupaju prema osobi s duševnim smetnjama uglavnom nesporna i da su državni službenici itekako svjesni da osoba prema kojoj primjenjuju silu jest osoba s duševnim smetnjama. Tako je, primjerice, u presudi *T. V. protiv Hrvatske* Sud utvrdio: „Nadalje, nije sporno da su policijski službenici koji su postupali tijekom događaja u hotelu bili svjesni da dotična osoba vjerojatno boluje od duševnih smetnji i navodno predstavlja opasnost za sebe i druge. Iz službenog izvješća policije o događaju nadalje proizlazi da je, kada su policijski službenici stigli na mjesto događaja, V. D. bio ‘vidno uznemiren’ i da je ‘mrmljao’. Stoga se moglo razumno očekivati da policija predvidi da bi mogao postati psihotičan ili nasilan.“ (§ 52.). Ista saznanja vlasti proizlaze i iz drugih presuda, vidi, primjerice, *V. D. protiv Hrvatske* (§ 33.). Zbog navedenog protivim se prijedlogu nekih autora da se uvede registar osoba s duševnim smetnjama. Neki autori zastupaju „stav o temeljitijem korištenju kontakt-policajaca koji bi detektirali i pratili ponašanje takvih osoba na području koje pokrivaju. Postoje i razmišljanja kako bi bilo korisno oformiti registar takvih ... koji bi bio dostupan samo psihijatrijskim ustanovama i policiji.“ Vidi Juras, Damir; Tauber, Leon; Srdarević, Marko, Postupanje policijskih službenika prema osobama s duševnim smetnjama, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 51, br. 4, 2014, str. 874. Smatram

smetnji te koja nije bila nasilna u trenutku dolaska policije. Usprkos tome policijski je službenik upotrijebio tzv. suzavac, koji nije smio upotrijebiti prema osobi koja pruža pasivni otpor.¹⁰³

U par. 58. Sud je zaključio da, s obzirom na to da je V. D. preminuo nedugo nakon što su ga policijski službenici onesposobili i tijekom prijevoza u bolnicu, nije isključeno da je primijenjena sila uzrokovala smrtni ishod.

Nadalje, u par. 71. Sud nadalje primjećuje da je sudsko-medicinskim vještačenjem koje su vlasti pribavile približno tri i pol godine nakon smrti V. D. zaključeno da je umro nasilnom smrću zbog psihičke traume. U vještačenju je navedeno da je njegovo uzrujano duševno stanje bilo pogoršano radnjama policije, za koje je Sud već utvrdio da su bile problematične i nerazmjerne okolnostima. U kombinaciji sa samoozljeđivanjem utvrđeno je da su te radnje dovele V. D. u stanje šoka, koje je rezultiralo zastojeom srca.

Ono što smatram osobito važnim jest ponoviti da osobe s duševnim smetnjama vrlo često pate i od drugih somatskih tegoba te imaju narušeno zdravlje, o čemu je već pisano u poglavlju 2.2.1. ovog rada. Prilikom očitovanja Sudu tužene se države uglavnom brane na način da nisu znale za eventualne druge zdravstvene tegobe osoba s duševnim smetnjama prema kojima postupaju, a koje vrlo često, uz policijsko postupanje, odnosno stanje šoka i psihičku traumu, predstavljaju uzrok smrti. Upravo navedeno – kombinacija psihičke traume i prethodno narušenog zdravstvenog stanja – bilo je i uzrok smrti pokojnog V. D.

Sličnih situacija bilo je u dosadašnjoj praksi Suda, prema kojoj je uslijed navedenih okolnosti Sud priznavao tim osobama status dodatne ranjivosti. Tako je u par. 90. presude *V. protiv Češke*, br. z. 26074/18 od 7. 3. 2024., Sud utvrdio da je podnositelj „imao povijest problema s mentalnim zdravljem i psihijatrijsku dijagnozu paranoidne shizofrenije, ozbiljne kronične bolesti koja, osim što uzrokuje tešku duševnu patnju, općenito povećava i rizik od ozbiljnih somatskih zdravstvenih problema, a time i lijekove koji se koriste za njezino liječenje. Štoviše, dijagnosticirana mu je i hipertenzija. Stoga je nesumnjivo bio u ranjivom položaju.“

Međutim, praksa Suda na tom području nije ujednačena. Primjerice, iako u presudi *Boukrourou i drugi protiv Francuske*, br. 30059/15, u st. 58. Sud

da bi navedeno samo povećalo već ionako postojeću stigmatizaciju naspram tih osoba i omogućilo potencijalne zlouporabe, a do konvencijskih povreda dolazi usprkos znanju domaćih vlasti da se radi upravo o osobama s duševnim smetnjama. Više o stigmatizaciji osoba s duševnim smetnjama vidi Miletić, Luka; Sokolić, Filip, Stigmatizacija osoba s duševnim smetnjama – istraživanje stajališta studenata Pravnog Fakulteta u Rijeci, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 38, br. 3, 2017, str. 1163–1186.

¹⁰³ Čl. 131. Pravilnika o načinu postupanja policijskih službenika (*Narodne novine*, br. 89/10, 76/15) propisao je da „policijski službenik neće uporabiti raspršivač s nadražujućom tvari prema osobi koja pruža pasivni otpor“.

priznaje posebnu ranjivost preminuloj duševno bolesnoj osobi, zaključak o odgovornosti za podnositeljevu smrt suprotan je prethodno citiranoj praksi.

Sud je prvo ponovio „da bi se, kako bi se aktivirala međunarodna odgovornost tužene države, od policajaca (...) moralo razumno očekivati da znaju da se žrtva nalazi u ranjivom stanju, koje zahtijeva visok stupanj pažnje pri odabiru ‘normalnih’ tehnika uhićenja. Policajci su svakako bili svjesni da M. B. prima psihijatrijsko liječenje, ali nisu znali da pati od srčane bolesti. Sukladno tome, nisu mogli predvidjeti postojanje bilo kakve opasnosti koja bi mogla nastati kombinacijom ta dva čimbenika – stresa i srčane bolesti – koja bi mogla predstavljati rizik za žrtvu.“ (par. 61.).

Prethodno citirano utvrđenje Suda potrebno je kritizirati jer je suprotno svim razlozima zbog kojih se osobama s duševnim smetnjama priznaje dvostruka ranjivost u slučajevima lišenja slobode (vidi poglavlje 2.2.1.).

U tom smislu osobito je važna izmjena Pravilnika o načinu postupanja policijskih službenika¹⁰⁴ iz 2022., koji je u čl. 139. st. 4. propisao da „policijski službenik neće uporabiti sredstva prisile prema... osobi s duševnim smetnjama osim ako takva osoba ugrožava život ili sigurnost policijskog službenika, život ili sigurnost druge osobe ili vlastiti život ili su ispunjeni uvjeti propisani posebnim zakonom“.

Time je, smatram, zakonodavac prepoznao da svaka primjena sile potencijalno ugrožava i pogoršava ne samo psihičko već i fizičko zdravlje osobe s duševnim smetnjama.¹⁰⁵

Sud je u par. 50. ustanovio i da čl. 2. Konvencije državi nameće i pozitivnu obvezu da obučava svoje službenike odgovorne za provođenje zakona na takav način da osigura njihovu visoku razinu stručnosti i spriječi svako postupa-

¹⁰⁴ Pravilnik o načinu postupanja policijskih službenika (*Narodne novine*, br. 20/2022 od 4. 2. 2022.).

¹⁰⁵ Ovdje treba naglasiti da je Republika Hrvatska, usprkos kritikama koje se iznose u radu, ispred nekih država članica po pitanju normiranosti postupanja prema osobama s duševnim smetnjama. Primjerice, u Turskoj, Portugalu i Irskoj ne postoje odredbe kojima bi se posebno reguliralo postupanje policije prema osobama s duševnim smetnjama. Sve tri zemlje imaju načelne odredbe o uporabi sile, koja mora biti proporcionalna okolnostima i nužna, dok ne sadrže odredbe koje bi nalage policiji da prije postupanja prema duševno bolesnoj osobi čekaju dolazak medicinskog osoblja. Rumunjski zakon br. 218. od 24. 4. 2002. o organizaciji i postupanju rumunjske policije u čl. 47. st. 1. zabranjuje uporabu sredstava za vezivanje (tzv. lisica), oruđa s oštricom ili vatrenog oružja prema trudnoj ženi, osobi s invaliditetom te djeci, dok je prema čl. 33. st. 3. istog zakon tim skupinama osoba, ukoliko se od njih traži da zauzmu bezopasan položaj, zabranjeno naložiti stavljanje u sjedeći, odnosno ležeći položaj. Također, Rumunjska ima propisane smjernice kako postupati prema osobama s duševnim smetnjama, odnosno osobama pod utjecajem opijata, o čijem bi uvođenju i Republika Hrvatska trebala razmisliti. Vidi: <https://avp.ro/wp-content/uploads/2024/11/Dispozitia-nr.-41-2024-a-IGPR.pdf> (23. 11. 2025.). Portugalskim Etičkim kodeksom o postupanju policije zabranjeno je stavljanje bilo koje osobe u položaj koji može uzrokovati asfiksiju.

nje koje je u suprotnosti s tom odredbom (vidi *V. protiv Češke Republike*, br. 26074/18, st. 87., 7. prosinca 2023.).

U predmetnom slučaju prema V. D. kao osobi s duševnim smetnjama postupali su policijski vježbenici i službenici koji nisu prošli nikakvu posebnu obuku niti su imali iskustva u postupanju s osobama s duševnim smetnjama. Također, pokojnog V. D., nakon što su ga svladali, držali su na trbuhu i tako položili na nosila hitne pomoći iako je takav položaj pogodan da uzrokuje tzv. asfiksiju.¹⁰⁶

Smatram da iz analizirane prakse ESLJP-a proizlazi da bi vlasti prilikom postupanja prema osobama s duševnim smetnjama trebale imati u vidu da te osobe nemaju samo narušeno psihičko zdravlje već da često imaju narušeno i somatsko zdravlje. Svako postupanje službenih osoba prema tim osobama, čak i kada je zakonito, često dodatno ekscitira te osobe i prouzročuje kod njih psihičku traumu te stoga može dovesti do daljnjeg pogoršanja psihofizičkog zdravlja, pa i smrti. Smatram da s ovime treba posebno upoznati policijske službenike koji se upućuju na teren radi postupanja prema osobama s duševnim smetnjama.

U presudi je nadalje Sud utvrdio da su policijski službenici postupali pola sata samostalno do dolaska hitne pomoći, suprotno odredbama domaćeg zakona.¹⁰⁷

Sud je konačno utvrdio da prijevoz tijekom vožnje do bolnice nije propisan nikakvim smjernicama u Hrvatskoj. Sud je zaključio i da sila koja je upotrijebljena prema pokojnom V. D. nije bila nužno potrebna u danim okolnostima.

U odnosu na postupovni aspekt Sud je utvrdio da se tijekom kaznenih izvida nije vodilo računa da se odvoje i zasebno ispituju policijski službenici koji su sudjelovali u događaju,¹⁰⁸ da su navedene radnje poduzete s odmakom od dvije i pol godine od događaja te je neadekvatnim ocijenio zaključak da je V. D. umro prirodnom smrću, bez uzimanja u obzir da su radnje policije po-

¹⁰⁶ CPT (bilj. 38) u dokumentu CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2010 navodi „da u slučajevima kada naiđe na otpor osoblje u pratnji obično dotičnu zadržanu osobu onesposobljava potpuno na tlu, licem okrenutim prema dolje, kako bi joj stavili lisice. Držanje zadržane osobe u takvu položaju, osobito u slučaju da osoblje u pratnji stavi svoju težinu na različite dijelove tijela (primjerice vršeći pritisak na prsni koš, stavljajući koljena na leđa, držeći vrat nepomičnim) nakon što je dotična osoba pružala otpor uključuje rizik od položajne asfiksije. Prema mišljenju CPT-a, upotrebu sile i/ili metoda vezivanja koje mogu uzrokovati položajnu asfiksiju trebalo bi izbjegavati kad god je to moguće, a svaka takva upotreba u iznimnim okolnostima mora biti podložna smjernicama osmišljenima da bi se rizici za zdravlje dotične osobe sveli na najmanju moguću mjeru.“ Na tu se preporuku referira Sud u par. 35. presude *T. V. protiv Hrvatske*.

¹⁰⁷ Vidi bilj. 69 i 70.

¹⁰⁸ Sličnu povredu proceduralnog aspekta čl. 3. Konvencije ESLJP je pronašao i u presudi *Perkov protiv Hrvatske*, gdje je utvrdio da istraga provedena od strane upraviteljice zatvora nije bila neovisna jer ona, kao hijerarhijski nadređena osumnjičenim pravosudnim policajcima, ne zadovoljava kriterij neovisnosti.

goršale duševno stanje pokojnog te da su bile „problematične“ i nerazmjerne okolnostima, odnosno da su u kombinaciji sa samoozljeđivanjem dovele do stanja šoka, koje je rezultiralo zastojeom srca. ESLJP je zaključio i da Ustavni sud nije ispitaio prigovore u skladu s dobro utvrđenim standardima Suda te da istraga nije bila brza jer je uključivala znatne odgode ni temeljita jer vlasti nisu postupale po kaznenoj prijavi vezano uz teške tjelesne ozljede.

No smatram da Sud nije prepoznao da nacionalne vlasti nisu ispoštovale zahtjeve neovisnosti u provođenju istrage sukladno zakonodavnim izmjenama uvedenim radi implementacije presuda *Mafalani i Tadić*. Naime, 2015. izmijenjene su odredbe Zakona o policijskim poslovima i ovlastima, prema kojima, ukoliko postoji sumnja da je kazneno djelo počinjeno od strane policijskog službenika, nadležna Policijska uprava mora preusmjeriti izvide kaznenih djela na drugu organizacijsku jedinicu od one na koju se prijava odnosi.¹⁰⁹

Nastavno će se izložiti akcijski planovi Vlade kojima su predviđene individualne i generalne mjere radi izvršenja prethodno analiziranih presuda Suda, uz kritički osvrt na prihvaćanje tako koncipiranih akcijskih planova od strane Odbora ministara.

4. IZVRŠENJE ANALIZIRANIH PRESUDA I AKCIJSKI PLANOVI VLADE

Iako u predmetu *V. D. protiv Hrvatske* nisu utvrđeni posebni standardi u odnosu na postupanje s osobama s duševnim smetnjama, ipak smatram da je Rezolucija CM/ResDH(2022)259, koju je Vijeće ministara donijelo 19. listopada 2022. na svojem 1446. zasjedanju, podložna kritici.¹¹⁰ Naime, predmetnom rezolucijom zaključen je nadzor nad izvršenjem presuda *V. D., Mafalani, Štitić i Tadić protiv Hrvatske*¹¹¹ te je usvojeno Akcijsko izvješće Vlade RH broj DH-D.D(2022)353., iako smatram da za navedeno nisu ostvareni preduvjeti koji bi jamčili da se povreda neće ponoviti.¹¹²

U točki 12. predmetnog Akcijskog Izvješća Vlade u predmetu *V. D. protiv Hrvatske* utvrđeno je da se nakon temeljito provedene preotvorene istrage nije

¹⁰⁹ Vidi Horvat, L., *op. cit.* u bilj. 3, str. 190.

¹¹⁰ Rezolucija CM/ResDH(2022)259, koju je Vijeće ministara donijelo 19. 10. 2022., dostupno na: <https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22execidentifier%22:%5B%22001-220812%22%5D%7D> (15. 11. 2025).

¹¹¹ I za presude *Mafalani protiv Hrvatske* i *Tadić protiv Hrvatske* također smatram da nisu ispravno izvršene, odnosno da njihovo izvršenje ne dovodi do sprječavanja daljnjih povreda. Za više vidjeti Horvat, L., *op. cit.* u bilj. 3, str. 187–188.

¹¹² Akcijsko Izvješće Vlade za izvršenje grupe presuda *V. D. protiv Hrvatske* dostupno je na: [https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22execidentifier%22:%5B%22DH-DD\(2022\)353E%22%5D%7D](https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22execidentifier%22:%5B%22DH-DD(2022)353E%22%5D%7D) (15. 11. 2025.).

došlo do zaključka da je počinjeno zlostavljanje od strane policije nad podnositeljem. Iako su takva utvrđenja suprotna utvrđenjima iz same presude, Odbor ministra takve je navode Vlade prihvatio, kao i zaključak da daljnje radnje nisu potrebne te da su mjere iz presude izvršene, dakle samim plaćanjem pravične novčane naknade kao individualne mjere.¹¹³

Smatram da ESLJP nije u dostatnoj mjeri u samoj presudi naglasio da je do povrede čl. 3. došlo zbog neadekvatnog postupanju prema uhićeniku, koji je pritom osoba koja je bolovala od teže duševne smetnje, te da je u odnosu na osobe s duševnim smetnjama dužnost države predvidjeti posebna postupovna pravila radi zaštite njihove dobrobiti. No također treba kritizirati što ni temeljem navedene presude, prema mojim saznanjima, policijski službenici koji su postupali predmetne zgrade nisu trpjeli nikakve posljedice u vidu stegovne odnosno disciplinske odgovornosti niti su udaljeni iz službe, a policijske postaje nisu na adekvatan način upoznate s presudom niti je provedena njihova edukacija kako se povreda ne bi ponovila. Sve je navedeno, smatram, dovelo do toga da je podnositelj u novom policijskom postupanju preminuo zbog ponovne uporabe sile na neprimjeren način, a za njezinu uporabu nije postojao ni zakonski razlog.

Usprkos prethodno opisanim manjkavostima u predviđenim koracima izvršenja presude, pohvalnom smatram činjenicu da je zakonodavac prepoznao potrebu dodatne zaštite osoba s duševnim smetnjama te je stoga 2014. u Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama unio odredbu o postupanju s posebnom pažnjom prema osobi koja se dovodi u psihijatrijsku ustanovu od strane policije, kao i potrebu zaštite njezina dostojanstva, obvezu postupanja policije u skladu s uputama medicinskog osoblja, ali i o potrebi donošenja posebnog naputka (vidi bilj. 69 i 70).

U odnosu na izvršenje presude *T. V. protiv Hrvatske* u akcijskom planu Vlade RH od 11. ožujka 2025. na 1531. sastanku održanom kod Vijeća ministara Vlada je navela da je u studenom 2024. ŽDO u Dubrovniku naložio obnovu kaznenog postupka¹¹⁴ te da je podnositeljici isplaćen iznos pravične novčane naknade dosuđen presudom ESLJP-a.

U odnosu na legislativne mjere Vlada je navela da je povodom činjenica iz slučaja *T. V. protiv Hrvatske* Vlada izmijenila Pravilnik o načinu postupanja policijskih službenika (*Narodne novine*, br. 20/2022 od 4. 2. 2022.) te da je u čl. 139. st. 4. sada dodano da „policijski službenik neće uporabiti sredstva

¹¹³ Vidjeti Horvat, L., *op. cit.* u bilj. 3, str. 188.

¹¹⁴ Vidi: [https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22execidentifier%22:%5B%22DH-DD\(2025\)303E%22%5D%7D](https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22execidentifier%22:%5B%22DH-DD(2025)303E%22%5D%7D). Navedeno nije u potpunosti točno jer obnovu nije zatražio ŽDO u Dubrovniku *ex officio* zbog izvršenja presude, već je navedeno učinjeno tek po podnesenom zahtjevu za obnovom kaznenog postupka od strane punomoćnice podnositeljice te do dana pisanja ovog rada nisu učinjene nikakve postupovne radnje.

prisile prema ... osobi s duševnim smetnjama osim ako takva osoba ugrožava život ili sigurnost policijskog službenika, život ili sigurnost druge osobe ili vlastiti život ili su ispunjeni uvjeti propisani posebnim zakonom“. Vlada je stoga smatrala da su time propisane točne okolnosti kada se sila prema duševno bolesnoj osobi smije primijeniti.

Međutim, radi se o podzakonskom aktu, koji nije usklađen sa Zakonom o policijskim poslovima i ovlastima iz nepoznatih razloga. Također, netočno je da je izmjena navedenog Pravilnika posljedica izvršenja presude *T. V. s obzirom na to da je presuda donesena 2024. godine, dok je Pravilnik izmijenjen 2022. te stoga nije izravno povezan s izvršenjem presude.*

Također, Vlada je istaknula da je u veljači 2025. Odbor za zaštitu osoba s duševnim smetnjama uputio inicijativu za izmjenu Napatka kojom bi se detaljnije propisale obveze i policije i medicinskog osoblja u odnosu na postupanje prema duševno bolesnim osobama, a pogotovo u odnosu na njihov transport do bolnice. Pravobranitelj za zaštitu osoba s invaliditetom uputio je inicijativu za izmjenama ZPPO-a prema kojima bi prema osobama s duševnim smetnjama smjeli postupati samo specijalno educirani službenici.

Vlada je navela i da je Ministarstvo unutarnjih poslova radi osiguravanja primjene konvencijskih standarda iz presude *T. V. protiv Hrvatske* započelo s redovitim nadzorom nad policijskim postajama te prilikom posjeta naglašavaju obvezu posebnog pristupa osobama s duševnim smetnjama te obvezu da odmah zatraže asistenciju medicinskog osoblja kada se radi o postupanju prema osobi s duševnim smetnjama. Također, Vlada navodi da je, slijedeći obveze iz presude *T. V. protiv Hrvatske*, Ministarstvo zdravstva započelo s edukacijom medicinskog osoblja kod intervencija prema osobama s duševnim smetnjama.

Sve navedeno smatram nedostatnim da bi se spriječilo ponavljanje povrede prava na život i prava na dostojanstvo osobe s duševnim smetnjama iz razloga koji će biti objašnjeni u narednom poglavlju Zaključna razmatranja i prijedlozi *de lege ferenda*.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PRIJEDLOZI DE LEGE FERENDA

Iz analize primjenjivih standarda proizlazi da osobe lišene slobode spadaju u kategoriju ranjivih osoba. Razlozi za to pronalaze se u činjenici da su te osobe ograničene u kretanju te potencijalno izložene nasilju od strane drugih zatvorenika, da se često nalaze u prenapučenim ćelijama, u neadekvatnim higijenskim uvjetima, te im se ne pruža adekvatna zdravstvena zaštita, kao i iz drugih razloga koje je ustanovio ESLJP u svojoj judikaturi.

Osobe s duševnim smetnjama spadaju također u kategoriju ranjivih osoba s obzirom na to da su uslijed neljudskog i ponižavajućeg postupanja sklonije

suicidu, često imaju narušeno osim psihičkog i somatsko zdravlje, a postupanje službenih osoba, čak i kada je ono u okvirima zakonitog potencijalno, dovodi do pogoršanja već narušenog psihofizičkog zdravlja, pa i smrti. Također, kod ove kategorije osoba povećan je rizik od diskriminacije, viktimizacije i silovanja u zatvorskim ustanovama, a zbog svojih psihičkih odnosno mentalnih ograničenja imaju poteškoće u podnošenju pritužbi i prigovora. U odnosu na te osobe postoji i povećan rizik od fizičkog sputavanja, koje, ako je primijenjeno, pokreće obvezu države za obveznim provođenje učinkovite i adekvatne istrage čak i kada ne postoji pritužba žrtve. Osobe s duševnim smetnjama, kada su lišene slobode, spadaju u kategoriju tzv. dvostruko ranjivih osoba.

U presudi *V. D. protiv Hrvatske* Sud je ponovio neke opće standarde postupanja koji se primjenjuju kod čl. 3. Konvencije. Primjerice, Sud je ponovno upozorio da je od strane državnih tijela dopuštena uporaba samo nužne sile, podsjetio je na obvezu države na provođenje učinkovite i adekvatne istrage uvijek kada pojedinac iznese vjerodostojnu tvrdnju o zlostavljanju tijekom lišenja slobode te je iznio opće karakteristike postupanja koje se smatra nečovječnim, odnosno onog koje se smatra ponižavajućim. No Sud je propustio u ovoj presudi razgraničiti je li se u odnosu na podnositelja radilo o ponižavajućem ili neljudskom postupanju, kao i iznijeti razloge zbog kojih smatra da postupanje državnih tijela potpada pod prvi odnosno drugi oblik povrede čl. 3. Sud je također propustio utvrditi posebne standarde i pravila postupanja u odnosu na osobe s duševnim smetnjama, koje su ujedno lišene slobode.

U presudi *T. V. protiv Hrvatske* Sud je utvrdio da su policijski službenici, postupajući prema pokojnom V. D., znali da se radi o osobi s duševnim smetnjama te da takve osobe često pate i od somatskih tegoba, zbog čega imaju narušeno zdravlje te stoga prema njima treba osobito pažljivo postupati. Unatoč tom na teren su poslani needucirani policijski službenici, od kojih dva policijska vježbenika, a primijenjena sila bila je prekomjerna i neadekvatna. Prema osobi s duševnim smetnjama primijenjen je tzv. suzavac, što je dodatno narušilo njezino zdravstveno stanje, a prevožena je kolima hitne pomoći u položaju koji može uzrokovati gušenje odnosno tzv. asfiksiju.

U poglavlju izvršenja presuda ESLJP-a zaključujem da je akcijski plan Vlade u odnosu na izvršenje presude *V. D. protiv Hrvatske* prihvaćen i postupak izvršenja zaključen iako adekvatne generalne mjere nisu naložene. Policijski službenici nisu disciplinski ni kazneno kažnjeni iako je u novi ZZODS uvedena odredba čl. 28. st. 4., prema kojoj policijski djelatnici, kada sprovedu duševno bolesnu osobu u psihijatrijsku ustanovu, prema njoj trebaju osobito pažljivo postupati štiteći njezino dostojanstvo i pratiti upute liječnika. Smatram da navedena odredba nije adekvatno razrađena u Napatku donesenom od strane MUP-a, a također nije izvršena adekvatna obuka policijskih službenika, koji očigledno nisu upoznati sa zakonodavnim izmjenama i praksom Suda.

Iako Vlada navodi da je radi implementacije presude *T. V. protiv Hrvatske* izmijenila Pravilnik o načinu postupanja policijskih službenika (što je netočno, jer je Pravilnik izmijenjen 2022., dakle prije donošenja presude), u koji je dodala odredbu da se sredstva prisile prema duševno bolesnoj osobi smiju primijeniti samo iznimno, ističem da navedena odredba nije unesena u Zakon o policijskim poslovima i ovlastima te smatram nužnim da se takvo ograničenje propiše i na zakonskoj, a ne samo na podzakonskoj razini.

U pogledu prijedloga *de lege ferenda* smatram da Zakonom o policijskim ovlastima treba u potpunosti isključiti uporabu raspršivača s nadražujućom tvari prema osobama s duševnim smetnjama jer postoji rizik da se njime znatno naruši duševno stanje osobe s duševnim smetnjama, a navedeno je i u skladu s Preporukom CPT-a.

Ukoliko je vezivanje osobe s duševnim smetnjama nužno, zakonom, i to kako onim kojim se reguliraju policijske ovlasti tako i onim kojim se regulira postupanje medicinskog osoblja, potrebno je isključiti stavljanje osobe u položaj u kojem može doći do gušenja (asfiksije) ili drugog položaja koji može ugroziti zdravlje i sigurnost te osobe.

U slučaju da se osoba s duševnim smetnjama samoozljeđuje, potrebno je zakonskim ili podzakonskim aktom propisati pravila odnosno obveze prilikom postupanja policije i medicinskog osoblja koji su dužni poduzeti aktivne radnje u cilju sprječavanja daljnjeg samoozljeđivanja te osobe.

Zakonom o policijskim poslovima i ovlasti i ZZODS-om potrebno je isključiti bilo kakvo policijsko postupanje, a ne samo uporabu fizičke sile, u slučajevima kada osoba pruža pasivni otpor.

Prema osobi s duševnim smetnjama trebali bi postupati samo specijalno educirani policijski službenici, što bi trebalo biti propisano zakonom. Ta je inicijativa već postavljena od strane Pravobranitelja za zaštitu osoba s invaliditetom.

Smatram osobito važnim podizanje svijesti policijskih službenika o tom da duševno bolesnoj osobi prilikom svakog postupanja prema njoj mogu, zbog njezine posebne ranjivosti, teško narušiti zdravlje, pa i ugroziti život.

Navedeno smatram odlučnim za zaštitu osoba s duševnim smetnjama te smatram da je za razvoj civiliziranog društva nužno da se postupanje prema duševno bolesnim osobama od krajnje represivnog pretvori u postupanje s osobitom pažnjom, kojim se čuva dostojanstvo duševno bolesne osobe.

Također, nadzor nad primjenom u praksi smatram osobito važnim, no također smatram da bi se takav nadzor trebao vršiti od strane neovisnog tijela, a ne Ministarstva unutarnjih poslova, za koje Vlada u svojem akcijskom izvješću navodi da ga provodi radi implementacije presude *T. V. protiv Hrvatske*.

Zakonskim ili podzakonskim aktom potrebno je naložiti smještaj medicinskog osoblja uz osobu s duševnim smetnjama u slučaju potrebe njezina prijevoza u prisutnosti policije.

Predlažem kao teže disciplinske prekršaje predvidjeti kršenje gore predviđenih obveza postupanja zatvorskog i medicinskog osoblja te policije. Također, nužnom smatram promjenu dosadašnje kaznenopravne politike, koja bi trebala biti usmjerena na obligatorno pokretanje kaznenih postupaka u slučajevima prekomjerne, nezakonite uporabe sile, osobito ako je ona dovela do tjelesnih ozljeda, odnosno narušenja fizičkog ili psihičkog zdravlja ili smrti duševno bolesne osobe.

LITERATURA

1. Akandji Kombe, Jean-François, *Positive obligations under the European Convention on Human Rights: A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights*, Council of Europe, 2007.
2. Đurđević, Zlata, *Pravni položaj počinitelja kaznenih djela s duševnim smetnjama*, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu, Zagreb, 2002.
3. Grozdanić, Velinka (ur.), *Komentar Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama s provedbenim propisima, primjerima sudskih odluka, međunarodnim dokumentima i presudama Europskog suda za ljudska prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2015.
4. Grozdanić, Velinka; Tripalo, Dražen, Novosti u Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* (Zagreb), vol. 20, br. 2, 2013, str. 795–820.
5. Heri, Corina, *Responsive Human Rights Vulnerability, Ill-treatment and the EctHR*, University of Zürich, 2021.
6. Horvat, Lidija, *Okrutno, neljudsko i ponižavajuće postupanje prema osobama lišenima slobode – hrvatsko iskustvo u svjetlu međunarodne zaštite ljudskih prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, rujan 2023.
7. Juras Damir; Tauber, Leon; Srdarević, Marko, Postupanje policijskih službenika prema osobama s duševnim smetnjama, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 51, br. 4, 2014.
8. Kozarić-Kovačić, Dragica; Grozdanić, Velinka (ur.), *Forenzička psihijatrija*, treće, izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Medicinska naklada, Zagreb, 2022.
9. Miletić, Luka; Sokolić, Filip, Stigmatizacija osoba s duševnim smetnjama – istraživanje stajališta studenata Pravnog Fakulteta u Rijeci, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 38, br. 3, 2017, str. 1163–1186.
10. Morawa, Alexander H. E., Vulnerability as a Concept of International Human Rights Law, *Journal of International Relations and Development*, vol. 6, br. 2, 2003, str. 139-155.
11. Omejec, Jasna, *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava – Strasbourški acquis*, drugo dopunjeno izdanje, Novi informator, Zagreb, 2014.
12. Rittossa, Dalida, Ustavnaopravna zaštita prava osoba s duševnim smetnjama, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 38, br. 3, 2017, str. 1057–1100.
13. Škrčić, Dražen, Međunarodni pravni standardi kojima se uređuje policijska uporaba sredstava prisile i opća naznaka nekih poredbenih propisa, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 14, br. 1, 2007, str. 187–214.

Summary

Lidija Horvat, PhD*

PROTECTION OF PERSONS WITH MENTAL DISORDERS DURING DEPRIVATION OF LIBERTY: HARMONISATION OF CROATIAN LEGISLATION AND PRACTICE WITH THE STANDARDS OF ARTICLES 2 AND 3 OF THE CONVENTION

This paper examines the harmonisation of Croatian legislation and practice with the standards of Articles 2 and 3 of the Convention concerning the treatment of persons with mental disorders by officials during their deprivation of liberty. After a brief overview of the case law of the ECtHR in relation to persons with mental disorders, the reasons for choosing the topic are explained. The second section analyses the standards of treatment of vulnerable persons – first, persons deprived of their liberty, and then persons with mental disorders who, when also deprived of their liberty, fall under the category of persons of so-called “double vulnerability”. The paper analyses two judgments of the ECtHR: *V.D. v. Croatia* (2011) and *T.V. v. Croatia* (2024), which found a violation of Article 3 and then Article 2 in relation to the same victim – a person with severe mental disorders during arrest. It also analyses the reasons why the initial police action resulted in serious injuries and the second in the death of a “doubly vulnerable” victim, which indicates that the first judgment of the Court in 2011 was not adequately implemented. Accordingly, the Government’s Action Plans and the Resolution of the Committee of Ministers on their acceptance were also analysed and critically assessed. The paper concludes that Croatian legislation and practice are insufficiently harmonised with the standards of the ECtHR in relation to persons with mental disorders and proposes several *de lege ferenda* reforms.

Keywords: persons with mental disorders, persons deprived of their liberty, standards of Articles 2 and 3 of the Convention, doubly vulnerable persons, execution of ECtHR judgments

* Lidija Horvat, PhD, Attorney from Zagreb; lidija@horvat.law; ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0003-3192-031X>.